

Roosa Lajja

SULJETUT OVET

Erityinen huolenpito ja nuoret rikoksentekijät

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Roosa Lajja: Suljetut ovet. Erityinen huolenpito ja nuoret rikoksenteelijät.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön maisteriohjelmalla

Kirsi Juhila

Marraskuu 2021

Tämä tutkimus käsittelee erityistä huolenpitoa nuorten rikollisuuteen liittyvänä toimintamuotona. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kuvaa erityisen huolenpidon osaston työntekijät rakentavat rikoksin oireilevista asiakasnuorista sekä miten työntekijät puheessaan arvioivat erityisen huolenpidon vaikuttavuutta rikosaktiivisten nuorten tilanteissa. Tutkimusaineistoni koostuu erityisen huolenpidon yksikön työntekijähaastatteluista. Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, eli se sijoittuu sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen. Analyysimenetelmänä käytän diskurssianalyysiä. Näin ollen katson tiedon muodostuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa ja hahmotan sosiaalisen todellisuuden rakentuvan kielen kautta, tässä tapauksessa haastateltavieni puheessa. Tutkimustani ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset: ”Millaista kuvaa työntekijät rakentavat puheessaan erityisen huolenpidon asiakasnuorista?”, ja ”miten työntekijät arvioivat puheessaan erityisen huolenpidon vaikuttavuutta?”. Lähestyn aihetta lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta tarkastellen lastensuojelun roolia osana nuorisoriikollisuuden ilmiötä ja rikosaktiivisiin nuoriin kohdennettua yhteiskunnallista kontrollia. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu lastensuojelun, huostaanoton ja erityisen huolenpidon määrittelystä sekä kriminologian rikollisuutta selittävästä kontrolliteorioista.

Analyysissäni aineistosta nousi yhteensä kuusi diskurssia, joista kolme käsitteli nuorista rakentuvaa kuvaa ja kolme erityisen huolenpidon vaikuttavuutta. Aineiston analyysissä diskurssit asettuivat selkeiksi vastinpareiksi. Nuoria kuvattiin kriisin, turvattomuuden ja sitoutumattomuuden diskursseissa. Keskeisiä havaintoja olivat nuorten tilanteiden nopea eskaloituminen ja tilanteiden kriittisyys, nuorten elämän turvattomuus ja epävakaus sekä sitoutumattomuus yhteiskunnallisina normeina pidettyihin rakenteisiin kuten kouluun, perheeseen ja terveydenhuollon palveluihin. Erityisen huolenpidon vaikuttavuutta kuvattiin pysäyttämisen, huolenpidon ja kiinnittämisen diskursseissa. Erityisen huolenpidon erityispiirteet, kuten laitoksen lukittuina pidetyt ovet toimivat nuoren tilanteen tehokkaana pysäyttämisenä. Huolenpidon diskursseissa korostuivat luottamuksellisuuden ja turvallisuuden sekä kokonaisvaltaisen huolenpidon teemat ja näiden vaikuttavuus arvioitiin vaihtelevaksi. Kiinnittämisen diskursseissa erityisen huolenpidon kuvattiin pyrkivän kiinnittämään nuoren tämän elämässä keskeisiin instituutioihin. Kiinnittämisen diskursseissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus oli ainakin hetkellistä. Suurimmat kysymykset liittyivät erityisen huolenpidon jälkeiseen aikaan.

Tutkimuksessani korostui rikosaktiivisten nuorten tilanteiden nopea kriisiytyminen verrattuna aiempiin vuosiin. Tämä havainto on yhteneväinen siihen tietoon nähden, että nykyään yhä harvempi nuori käyttäytyy rikollisella tavalla, mutta nuorisoriikollisuus kokonaisuudessaan on entistä vakavampaa. Päihteet ovat suuressa roolissa nuorten tekemiä rikoksia. Erityiselle huolenpidolle on suuri kysyntä, eikä sijaishuolto pysty vastaamaan rikollisesti oireilevien nuorten tilanteisiin tarvittavalla tavalla. Erityisen huolenpidon aikana nuori parhaassa tapauksessa asettuu työskentelyyn ja tiiviin läsnäolon keinoin tilanne on hallittavissa. Erityisen huolenpidon vaikutukset eivät kuitenkaan välttämättä kanna pitkälle, kun nuorella on taustallaan lukuisia eri riskitekijöitä ja syrjäytymistä yhteiskunnallisista instituutioista. Erityisen huolenpidon vaikuttavuuden tutkimus seurantatutkimuksen ja nuorten omien kokemusten kartoittamisen keinoin olisikin tarpeellista.

Avainsanat: Erityinen huolenpito, nuorisoriikollisuus, lastensuojelu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Roosa Lalja: Suljetut ovet. Eriyinen huolenpito ja nuoret rikoksentekijät.
Master's Thesis
Tampere University
Master's programme in Social Work
November 2021

This study addresses special concerns as a form of juvenile delinquency. The aim of the study is to find out what kind of image the staff of the special care department builds of young people who are symptomatic of crime, and how the employees evaluate the effectiveness of special care on juvenile delinquents. My research material consists of employee interviews with the Special Care Unit. My research is qualitative research, which falls within the frame of reference of social constructionism. I use discourse analysis as a method of analysis. Thus, I believe that knowledge is formed through linguistic interaction and I perceive social reality through constructive language, in this case in the speech of my interviewees. My research is guided by the following research questions: "What kind of image do employees construct in their speech about special customer care?", And "how do employees evaluate the effectiveness of special care in their speech?". I approach the topic from the perspective of social work in child protection, looking at the role of child protection as part of the phenomenon of juvenile delinquency and social control targeted at juvenile delinquents. The theoretical framework of the study is based on the definition of child protection, custody and special care, as well as control theories explaining criminology crime.

In my analysis, a total of six discourses emerged from the material, three of which dealt with the constructive image of young people and three with the effectiveness of special care. In the analysis of the data, the discourses were clearly matched. Young people were portrayed in discourses of crisis, insecurity, and disengagement. Key findings included the rapid escalation and criticality of young people's situations, the insecurity and instability of young people's lives, and their lack of commitment to structures considered social norms such as school, family and health services. The effectiveness of special care was described in the discourses of stagnation, care, and stabilization. The special features of special care, such as the doors being kept locked in the facility, act as an effective stop to the situation of the young person. The themes of confidentiality and security as well as holistic care were emphasized in the care discourse and their effectiveness was assessed as variable. In the discourse on stabilization, special care was described as an attempt to attach the young person to the key institutions in his or her life. In the discourse of stabilization, the effectiveness of special care was at least momentary. The biggest questions were related to the time after special care.

My research highlighted the rapid crisis in the situation of young people with criminal activity compared to previous years. This finding is consistent with the knowledge that fewer and fewer young people today behave in a criminal manner, but juvenile delinquency as a whole is becoming more serious. Intoxicants play a major role in crimes committed by young people. There is a high demand for special care and substitute care is not able to respond adequately to the situations of young people with criminal symptoms. During special care, the young person settles into work at best and the situation is manageable through close presence. However, the effects of special care may not be far-reaching when a young person has a number of different risk factors and exclusion from social institutions. Research into the effectiveness of special care through follow-up research and the mapping of young people's own experiences would therefore be necessary.

Keywords: child protection, juvenile delinquency, special care

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU	4
2.1	Lastensuojelu nyky-yhteiskunnassa	4
2.2	Huostaanotto lastensuojelun viimesijaisena interventiona	6
2.3	Erityinen huolenpito	8
2.4	Lastensuojelu sekundaarisena rikosprentiona	12
2.5	Nuorisoriikollisuus ja lastensuojelu.....	14
3	RIKOLLISUUTTA SELITTÄVÄT TEKIJÄT	18
3.1	Kriminologian näkökulmia	18
3.2	Sosiaalisen kontrollin teoria.....	20
3.3	Itsekontrolliteoria	22
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
4.1	Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen lähtökohdat	24
4.2	Tutkimusaineisto ja aineiston keruu.....	26
4.3	Diskurssianalyysi metodologisena viitekehyksenä	28
4.4	Aineiston analyysi	30
4.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	32
5	TULOKSET.....	35
5.1	Nuoria kuvaavat diskurssit.....	36
5.1.1	Kriisidiskurssi	37
5.1.2	Turvattomuuden diskurssi	41
5.1.3	Sitoutumattomuuden diskurssi	45
5.2	Erityisen huolenpidon vaikuttavuuden diskurssit.....	47
5.2.1	Pysäyttämisen diskurssi	47
5.2.2	Huolenpidon diskurssi.....	50
5.2.3	Kiinnittymisen diskurssi.....	52
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	55
7	POHDINTA JA JATKOKYSYMYKSET	60
8	LÄHTEET	61
9	LIITTEET: TEEMAHAASTATTELURUNKO	66

1 JOHDANTO

Syksyllä 2020 uutisoitiin laajasti nuorten väkivaltarikoksista ja 4.12.2020 16-vuotiaan pojan elämä päättyi tunteja kestäneen kidutuksen seurauksena. Uhri oli lastensuojelun asiakas, teon takana olleet uhrin kaverit eivät. Seurasin tuolloin Koskelan murhaksi nimitettyä tapahtumaa ja reflektoin sitä omaan työhöni lastensuojelun avohuollossa. Murhan tekijät olivat tekohetkellä viettämässä yhden tekijän 16-vuotis syntymäpäivää ja tekijöistä kaikki olivat alaikäisiä. Alaikäinen oli myös rikosentekijä, joka puukotti uhrinsa Helsingin Vallilassa Alepan edessä. Tekijä oli hatkoilla sijaishuoltoapaikastaan. Aiemmin hatkoilla ollessaan tämä nuori oli puukolla uhaten yrittänyt ryöstää sivullisen Tampereella. Tähän tekoon kiteytyy monia sijaishuollossa pinnalla olevia teemoja – nuorten jatkuvasta hatkailusta eli sijaishuoltoapaikasta karkailusta aina toistuvaan rikollisuuteen. Rikollisuusteemaan liittyen uutisoitiin myös pääkaupunkiseudulla liikkuvista nuorisoporukoista. Helsingin sanomien mukaan useat viranomaiset olivat huolissaan 100-150 nuoresta, joiden arvioitiin olevan vaarallisesti käyttäytyviä ja esimerkiksi teräsein varustautuneita. (HS 2020.)

Nuoruus on ihmisen elämänkaaren rikosaktiivisinta aikaa. Ikäryhmiin suhteutettuna nuoret tekevät eniten rikoksia, mutta tyypillisesti kyseessä on ohimenevä vaihe ja rikokset jäävät vähäisiksi. Raflaavasta uutisoinnista huolimatta nuoret tekevät tällä hetkellä historiallisen vähän rikoksia (Kaakinen & Näsi 2021, 5) Kuitenkin samaan aikaan toistuva, vakava rikollisuus vaikuttaa kasautuvan pienelle joukolle nuoria (Haikkola ym. 2019). Nuorten tekemien rikosten määrä on siis laskenut, mutta samaan aikaan teot ovat aiempaa vakavampia. Yhä pienempi joukko siis tekee suurimman osan rikoksista, ja nämä rikokset ovat raaempia ja väkivaltaisempia kuin aiemmin.

Työssäni lastensuojelun avohuollossa olen kohdannut nuoria, joiden historiassa toistuivat aggressiivisuuden, impulsiivisuuden ja väkivallan eri muodot. Lastensuojelun sosiaalityön tehtäviin kuuluu lapsen tai nuoren kasvun ja kehityksen turvaaminen, mikä joissain tapauksissa tarkoittaa pyrkimystä katkaista lapsen tai nuoren rikoskierteeseen ajautuminen. Rikosaktiivisuus eli nuoren toistuva rikollinen käyttäytyminen usein kytkeytyy toistuvaan karkailuun, päihteidenkäyttöön, väkivalta- ja pikkurikoksiin. Osa lapsista päätyykin lastensuojelun asiakkaaksi rikollisen käyttäytymisen vuoksi. Alussa kuvailemani alaikäisten tekemät väkivaltarikokset saivatkin minut pohtimaan, millä tavoin lastensuojelussa reagoidaan nuorten rikoskäyttäytymiseen.

Lastensuojelun keinovalikoima erityisen haastavalla tavalla oireilevien nuorten kanssa kulkee aina avohuollon tukitoimista mahdollisesti huostaanottoon ja sijaishuollossa toteutettavaan kokonaisvaltaiseen hoitoon ja huolenpitoon. Äärimmäisessä tapauksessa nuorelle voidaan asettaa maksimissaan 90 vuorokauden rajoitustoimenpide, jota kutsutaan erityiseksi huolenpidoksi. Erityisen huolenpidon avulla pyritään katkaisemaan nuoren haitallinen itseään vahingoittava käyttäytyminen, joka on luokiteltavissa aina akuutista itsetuhoisuudesta toistuvaan karkailuun ja päihde- sekä rikoskäyttäytymiseen.

Pro gradu -tutkielmassani selvitän, millaisia erityisen huolenpidon jaksolle tulevat rikollisesti oireilevat nuoret ovat ja millä tavoin erityinen huolenpito vaikuttaa näiden nuorten tilanteisiin. Kyseessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää sijaishuollon äärimmäisen rajoitustoimenpiteen merkitystä osana erityisen haastavien nuorten rikoskierteen katkaisua. Nuorten rikollisuuden taustalla on monia tekijöitä, eikä kierteen katkaisuun ole yksiselitteisiä keinoja. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla päihde- ja mielenterveysproblematiikka on yleistä ja monilla on taustallaan esimerkiksi jo lapsuudessa asetettuja käytöshäiriödiagnooseja.

Huostaanottojen ja laitossijoitusten määrä on ollut jatkuvassa kasvussa jo pitkään. Samaan aikaan nuorten psykiatrinen sairaalahoito on vähentynyt, ja osastohoito on keskittynyt lyhyisiin kriisijaksoihin (Talentia 2021). Vakavasti oireilevien nuorten laitoshoidokin on pahimmillaan hyvin katkonaista toistuvien karkailujen eli hatkaamisten vuoksi. Dosentti Mikko Wennberg tuokin Talentian (2021) artikkelissa esiin, että palvelujärjestelmämme on epäonnistunut mielen ongelmista kärsivien lasten hoidossa. Psykiatrinen hoito ei tällä tasolla edes yhdessä lastensuojelun avohuollon palveluin pysty vastaamaan nuorten pahoinvointiin. Seurauksena on lasten ja nuorten kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen tasainen nousu, käytännössä hoidon puutteen paikkaaminen viimesijaisilla lastensuojelun toimenpiteillä.

Aina tämäkään ei riitä, vaan vaikeasti oireilevan nuoren polku huostaanotosta täysi-ikäistymiseen sisältää pahimmillaan useita sijaishuoltopaikan muutoksia. Wennbergin mukaan haastavalla tavalla oireileva nuori sijoitetaan usein uudelleen, entistä vaativamman tason sijaishuoltopaikkaan (Talentia 2021). Viimesijaisin ratkaisu on sijoittaa nuori erityisen huolenpidon osastolle, eli EHO:lle. Käytännössä EHO-jaksolle pääseminenkin edellyttää jopa kuukausien jonottamista.

Tilanne on monella tapaa kestämaton. Lapsen näkökulmasta järjestelmän toimimattomuus tarkoittaa valitettavan usein tilanteiden kriisiytymistä äärimilleen. Sijaishuollon asiakkaiden kohdalla tilanne on erityisen haastava, sillä vakavasti tasolla oireilevat nuoret ovat hyvin alttiita erilaisille liitännäisilmiöille, kuten toistuvalla sijaishuoltopaikasta karkaamiselle eli ”hatkaamiselle” ja sen kautta hyväksikäytön tai rikoksen uhriksi, mutta myös tekijäksi, joutumiselle. Rikosaktiivisten nuorten lastensuojelun ja rikosoikeuden prosessit ovat usein toisistaan irrallisia (Haikkola ym. 2019), minkä vuoksi niiden yhteensovittamiseksi on tehty erilaisia paikkakuntaakohtaisia toimintamalleja.

Nuorisorikollisuus on kiinnostava ilmiö, jota moni tieteenala lähestyy omista näkökulmistaan. Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalityön ja lastensuojelun sekä kriminologian rikollisuutta selittävien kontrolliteorioiden kautta. Käsittelen lastensuojelua nuorisorikollisuuden ja rikosprevention eli rikollisuuden ehkäisyn kautta ja avaan rikollisuutta selittäviä tekijöitä kontrolliteorioiden näkökulmista. Käsittelen erityisen huolenpidon osaston työntekijähaastatteluina kerättyä aineistoa diskurssianalyysin keinoin. Erityisen huolenpidon osastolle voidaan sijoittaa vain 12-vuotta täyttäneitä sijaishuollon asiakkaita, eli erityinen huolenpito keskittyy teini-ikäisiin. Tässä tutkimuksessa tarkasteluani ohjaa tuo rajaus sekä yleinen ajatus siitä, että nuorena rikosentekijänä pidetään 15-21 vuoden ikäistä henkilöä. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys sekä aineiston analyysi rakentuvatkin näiden reunaehtojen sisään. Tulosluvussa käsittelen aineistosta nousseet diskurssit minkä jälkeen esitän diskurssien pohjalta syntyneet johtopäätökset ja siirryn pohtimaan tutkimuksen pohjalta esiin nousseita kysymyksiä ja ajatuksia jatkotutkimuksen tarpeellisuudesta.

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lastensuojelu nyky-yhteiskunnassa

Lastensuojelu on lastensuojelulakiin (417/2007) perustuvaa lakisääteistä toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lastensuojelun ytimessä on pyrkimys lapsen kehityksen ja terveyden turvaamiseen, sekä näitä asioita vaarantavien tekijöiden poistamiseen. Tarkoituksena on samanaikaisesti hoitaa yhteiskuntaa pitämällä huolta yleisistä olosuhteista ja ehkäisemällä ongelmien syntymistä, sekä korjata niitä yksilöä ja perheitä hoitamalla. (Bardy 2013, 71-73). Lastensuojelu on siis instituutio, jolla on monenlaisia tavoitteita ja tehtäviä yhteiskunnassa. Ensisijaisena tehtävänä on suojella lapsia ja perheitä, mutta yksi huomattava tehtävä on myös syrjäytymisen ja rikollisuuden ehkäisy. Lastensuojelu on suojelu-ullottuvuuden lisäksi myös tärkein mekanismi, joka mahdollistaa vaikeassa asemassa olevien, mahdollisesti rikosuralle päätyvien lasten löytämisen. (Kivivuori ym. 2018, 357).

Karkeasti ajateltuna lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kasvuolot sekä hyvinvointi poikkeavat siitä, mitä ne väestössä keskimäärin ovat (Heino 2013, 93). Lastensuojelun työskentely lapsen ja perheen kanssa käynnistyy, kun lastensuojelun asiakkuuden tarve on todettu sosiaalityöntekijän tekemässä palvelutarpeen arvioinnissa. Asiakkuus avataan, mikäli sosiaalityöntekijä toteaa, että 1) lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään, ja 3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Asiakkuus voidaan aloittaa myös tilanteessa, jossa lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi, tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan lastensuojelulaissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeenarvioinnin valmistumista (LSL 417/2007). Mikäli lapsen tilannetta ei pystytä avohuollon tukitoimin turvaamaan, siirtyy lapsi sijaishuollon piiriin joko kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton myötä. Lastensuojelulain 49 §:n mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitettun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (LSL 417/2007, 49 §).

Lastensuojelu voidaan siis karkeasti jaotella avo-, sijais- ja jälkihuollon palveluiksi. Lastensuojelun avohuollossa pyrkimyksenä on muuttaa lapsen ja kodin olosuhteita siten, että lapsen kasvua ja

kehitystä vaarantavat tekijät lieventyvät tai poistuvat kokonaan. Avohuollon tukitoimin pyritään ennalta määriteltyjen tavoitteiden toteutumiseen. Näitä tukitoimia voivat olla esimerkiksi kotiin tehtävä perhetyö, tukihenkilötoiminta, perhekuntoutukset, lastenhoitoapu ja muu perheen tilanteessa hyödylliseksi katsotut palvelut tai toimenpiteet. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä vastaa perheen tilanteen kartoittamisesta ja muutostyön koordinoinnista. Tilanteessa, jossa lapsen tai nuoren kasvuolosuhteet tai tämän oma käyttäytyminen vakavalla tavalla vaarantavat tämän kasvua ja kehitystä, on lapsi sijoitettava kodin ulkopuolelle. Mikäli tilanteessa päädytään huostaanottoon, siirtyy lapsen asiakkuus sijaishuoltoon ja lapsen asioista vastaa sijaishuollon sosiaalityöntekijä. Huostaanotetun nuoren täysi-ikäistyttyä tämä siirtyy halutessaan jälkihuollon palveluun, jossa hänellä on oma jälkihuollon tukitoimista vastaava sosiaalityöntekijä. Jälkihuolto-oikeus nuorella on 25-vuotiaaksi saakka.

Suomessa lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet jatkuvasti 1990-luvun laman jälkeen. Nykyinen lastensuojelun asiakasmäärien tilastointikäytäntö alkoi vuonna 1991, ja tuolloin lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli yli 30 000 lasta ja nuorta. Vuonna 2011 määrä oli kasvanut kolminkertaiseksi, jolloin lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli jo 80 000 lasta ja nuorta. (Bardy & Heino 2013, 23.) Avohuollon asiakasmäärien kasvun lisäksi myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on ollut noususuhdanteessa. Kodin ulkopuolinen sijoittaminen käsittää sekä kiireellisesti sijoitetut että huostaan otetut lapset ja nuoret. Vuonna 1991 noin 8500 lasta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. 20 vuotta myöhemmin määrä oli kaksinkertaistunut ja kaikista sijoitetuista huostassa oli vuoden 2011 aikana yhteensä 10 500 lasta. (Bardy & Heino 2013, 24.)

Viimeisimpien tilastojen mukaan kehityskulku on jatkunut samanlaisena aina vuoteen 2019 saakka THL:n tilastoraportin (28/2020) mukaan vuonna 2019 oli historiallisesti eniten lapsia ja nuoria kodin ulkopuolelle sijoitettuna, yhteensä 18 928 lasta ja nuorta. Luku pitää sisällään sekä kiireellisesti sijoitetut että huostassa olleet lapset. Vuonna 2019 sijoitettiin kiireellisesti 4522 lasta, mikä oli 4 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018. Huostassa olleita lapsia oli 11 178, mikä on sama luku kuin edeltävänä vuonna. Avohuollon asiakkaiden määrä oli yhteensä 52 858 lasta mikä taas oli tuhat asiakasta vähemmän kuin vuonna 2018. (THL 2020.)

Kasvavat asiakasmäärät ovat asettaneet oman haasteensa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille, ja erityisesti lastensuojelun sosiaalityö on pitkään kärsinyt suurista työntekijäkohtaisista asiakasmääristä ja resurssipulasta. Sanna Marinin (2019) hallitusohjelmassa on linjattu lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus siten, että yhdellä lastensuojelun sosiaalityöntekijällä olisi

vastuullaan maksimissaan 35 lasta vuodesta 2022 lähtien. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä toimii laaja-alaisessa asiantuntijatyössä, joka sisältää vastuullista päätöksentekoa, verkostojen parissa toimimista ja lapsen tilanteen kartoittamista. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on suuri vastuu, minkä vuoksi asiakasmitoituksen lasku on nähty välttämättömäksi laadukkaan lastensuojelutyön toteuttamiseksi.

2.2 Huostaanotto lastensuojelun viimesijaisena interventiona

Perheeseen kohdistuvista julkisen vallan interventioista huostaanotolla on merkittävä, viimesijainen rooli. Lastensuojelulain 9 luvun 40§:n mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, mikäli 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään (Lastensuojelulaki 417/2007 9 luku 40§.) Huostaanotossa on siis kyse perhe- ja vanhemmuussuhteisiin kohdistuvasta julkisen vallan päätöksestä, joka toimeenpannaan tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pysty vastaamaan lapsen hoivasta ja huolenpidosta yhteiskunnassamme hyväksytyllä tavalla. Huostaanoton tavoitteena on edistää lapsen etua ja oikeuksia. Huostaanottopäätöksen jälkeen lapsen hoiva ja huolenpito järjestetään sijaishuollon piirissä, joko laitos- tai perhehoidossa. (Pösö 2016, 15.)

Huostaanotto on lastensuojelulain mahdollistamien interventioiden ääripää ja viimesijainen prosessi, johon ryhdytään vasta, jos muut tukitoimenpiteet katsotaan tilanteessa riittämättömiksi tai mahdottomiksi toteuttaa. Huostaanottoon turvaudutaan siis tilanteissa, joissa lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteillä ei pystytä saavuttamaan lapsen ja perheen olosuhteissa tarvittavaa muutosta. Päätös huostaanotosta on tiukasti lainsäädännön periaatteita ja toimintaohjeita noudattava prosessi, joka vaatii aina useamman ammattilaisen arvion tilanteesta. Sosiaalityön arvio tilanteesta täydentyy usein muiden alojen ammattilaisten näkemyksillä. Päätöksenteko on lisäksi asianosaisille läpinäkyvää ja sen tulee perustua näyttöön ja prosessin tarkkaan dokumentoimiseen ja argumentointiin. Huostaanottoon liittyvässä päätöksenteossa viranomaisen on arvioitava sijaishuollon ennakoituja vaikutuksia lapsen elämään ja muodostettava päätöksensä lapsen edun periaatteen näkökulma huomioiden. (Pösö 2016, 12.)

Huostaanottopäätöksen jälkeen lapsi on virallisesti sijaishuollossa, jolloin vastuu hänen huolenpidostaan ja kasvatuksesta on viimesijaisesti viranomaisilla. Vanhempien huoltajuus kuitenkin

säilyy ja kasvatusvastuun ajatellaan jakautuvan viranomaisten ja huoltajien kesken. Susanna Helavirta (2016) kuvaa tätä jaetun ja rinnakkaisen huollon käsittein. Huoltajuus säilyy lapsen yksityisillä huoltajilla, mutta valtaosa heille kuuluvista vastuista ja oikeuksista (esimerkiksi asuinpaikan päättäminen) siirtyy viranomaiselle. (Helavirta 2016, 146-147.)

Suomalaisen lastensuojelun periaatteena ja erityispiirteenä on pyrkimys huostaanoton väliaikaisuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että perimmäisenä tavoitteena on palauttaa lapsi vanhempiensa kasvatettavaksi. Huostaanottopäätöstä ei voi siis tehdä pysyväksi, vaan päätös on voimassa toistaiseksi siihen saakka, että huostaanoton kriteerit poistuvat. Näiden kriteerien poistumiseksi tulisikin työskennellä tavoitteellisesti sijaishuollon aikana. Käytännössä huostaanotto on kuitenkin pitkäaikainen, jopa hyvin varhaisesta lapsuudesta täysi-ikäisyyteen kestävä sijoitus kodin ulkopuolelle. (Pösö 2016, 15.)

Laura Kestilän ja kumppaneiden (2012) tutkimuksessa havaittiin, että vanhempiin ja perheeseen liittyvien tekijöiden sijoitusta ennakoivat vaikutukset vaihtelivat voimakkuudeltaan lapsen sijoitusiän mukaan. Nuorempina, n. 0-6 vuotiaana sijoitetuilla lapsilla oli taustalla lähinnä perheen sosioekonomiseen tilanteeseen kytköksissä olevia tekijöitä. Teini-ikäisten nuorten kohdalla kyseessä oli useimmiten nuoren omaan käytökseen liittyvää problematiikkaa, kuten rikosaktiivista tai päihdemyönteistä käyttäytymistä. (Kestilä ym. 2012.) Huomattavan suuri osa sijoitetuista lapsista on ennen sijoitustaan kokenut fyysistä ja/tai psyykkistä kaltoinkohtelua, köyhyyttä sekä laiminlyöntiä ja tämän vuoksi monet heistä pärjäävät täysi-ikäistyttyään muuta väestöä heikommin. Kaltoin kohdellut, sijoitetut lapset ovat suuressa riskissä joutua myös itse riskikäyttäytymisen, esimerkiksi rikollisuuden, piiriin. Tutkimuksen mukaan yli kolmasosalla vuonna 1987 syntyneistä, vankeuteen tuomituista oli taustallaan sijoitus. (Kestilä ym. 2012.)

Vuonna 1997 syntyneiden syntymäkohorttitutkimuksessa havaittiin, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen yleisty huomattavasti vuosituhaten vaihteen tienoilla. Sijoitettujen lasten lukumäärä kasvoi vuoden 1987 syntymäkohorttiin verrattuna kaksinkertaiseksi, pitkäaikaisesti sijoitettujen lukumäärä puolitoistakertaistui. Vuoden 1997 syntymäkohorttitutkimuksessa havainnot sijoitusten syistä olivat yhteneviä vuoden 1987 syntymäkohorttitutkimuksen kanssa: vanhemmista lähtöisin olevat ongelmat painottuivat ennen teini-ikää sijoitetuilla ja lapsesta itsestään lähtöisin olevat ongelmat teini-ikäisenä sijoitetuilla. (Ristikari ym. 2018.) Näiden tutkimusten valossa on myös todettu, että teini-ikäisenä sijoitetuilla nuorilla on keskimääräistä vaikeampi sitoutua myöhemmin

elämässään osaksi yhteiskuntaa. Moni näistä nuorista jää yhteiskunnan perustoimintojen, kuten opiskelun ja työelämän ulkopuolelle aikuisiän saavutettuaan. (Heino 2020.)

Huostaanotto on siis usein tilanteessa välttämätön toimenpide, mutta sen seuraukset eivät välttämättä ole yksilölle suotuisat. Huostaanottoprosessia tehdessään sosiaalityöntekijän on arvioitava kodin ulkopuolelle sijoittamisen vaikutuksia lapsen edun näkökulmasta (Pösö 2016, 12), mutta tämä on usein haastavaa, sillä sijaishuollon merkitys lapsen ja nuoren elämässä ei ole yksiselitteisesti positiivinen. Suomessa on tehty vain vähän lastensuojelu- ja huostaanottokäytäntöjen vaikuttavuuden tutkimusta, vaikka tällaiselle tutkimukselle olisi huomattava tarve myös muiden tieteenalojen näkökulmasta (Kivivuori ym. 2018, 358). Syksyllä 2021 julkaistun laajan seurantatutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoittaminen ei riitä turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä tarvittavalla tavalla. Tutkimuksessa vertailtiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten varhaisaikuisuuden tilannetta heidän kotona asuvien sisarustensa tilanteisiin. Tulosten mukaan sijaishuollossa eläneiden lasten tilanne oli aikuisikään tullessa muuta väestöä huomattavasti heikompi kaikilla tutkituilla elämänalueilla (mielenterveys, rikollisuus, väkivallan uhriksi joutuminen, sosiaalinen ja taloudellinen osattomuus, itsetuhoisuus ja kuolleisuus). (Sariaslan ym. 2021.)

Viimesijaisena interventiona huostaanotto on kriisiytyneessä tilanteessa usein ainoa, mitä voidaan tehdä. Lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat olosuhteet velvoittavat viranomaisen reagoimaan. Sijaishuollon keinoin lapsen tai nuoren tilanteeseen on ainakin teoreettiset mahdollisuudet vaikuttaa positiivisesti. Sijaishuoltoon liittyy kuitenkin monia kysymyksiä, eikä esimerkiksi Sariaslan ja kumppaneiden (2021) tutkimuksenkaan valossa sijaishuoltoa voida pitää lasta tai nuorta yksiselitteisesti suojaavana tekijänä. Sijaishuollon epäonnistumisesta kertovat esimerkiksi yksittäisen lapsen useat sijaishuoltopaikan muutokset ja rajoitustoimenpiteiden toistuminen, lapsen tai nuoren toistuva hatkaaminen sijaishuoltopaikasta. Näihin haasteisiin etsitään ratkaisua usein erityisestä huolenpidosta.

2.3 Erityinen huolenpito

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan 12-vuotta täyttäneelle, sijaishuollossa olevalle lapselle järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Erityinen huolenpito toteutetaan suljetussa tilassa, ja sen tavoite on hoidollis-kasvatuksellinen (Tarvainen & Kekoni 2015, 175). Lastensuojelulain (417/2007) 11. Luvun 72 §: n mukaan lapselle voidaan sijaishuollon aikana järjestää erityistä huolenpitoa vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Erityisen huolenpidon tavoitteena on katkaista lapsen häntä itseään vahingoittava käyttäytyminen sekä mahdollistaa lapselle annettava kokonaisvaltainen huolenpito. Edellytyksenä on lisäksi, että sijaishuoltoa ei ole lapsen hoidon ja huolenpidon tarve huomioon ottaen mahdollista järjestää muulla tavoin eivätkä terveydenhuollon palvelut sovellu käytettäväksi erityisen huolenpidon sijaan. (LSL 417/2007 11 luku 72§.) Nämä kriteerit korostavat erityisen huolenpidon viimesijaisuutta ja sitä, että kyseessä on oltava lapsesta itsestään lähtöisin oleva vakava ongelma.

Nuori voidaan sijoittaa erityisen huolenpidon osastojaksolle 30 vuorokaudeksi päätöksellä, joka edellyttää moniammatillisen tiimin arviota. Päätöksen tekemiseksi tarvitaan sosiaalityöntekijän arvion lisäksi kasvatuksellinen, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntijalausunto nuoren tilanteesta. Lopullisen päätöksen lapsen sijoittamisesta erityiseen huolenpitoon tekee johtava viranhaltija. Sijoitusta on mahdollista jatkaa enintään 60 vuorokautta, jolloin yhden EHO-jakson kokonaiskesto on maksimissaan 90 vuorokautta. EHO-jaksoja järjestetään juuri kyseiseen tarkoitukseen perustetuilla osastoilla, mutta joissain tapauksissa jaksoja on järjestetty myös lapsen omassa sijaishuoltopaikassa. (STM 2019.) Erityisen huolenpidon osastoja on sekä valtion koulukotien yhteydessä että yksityisissä ja kunnallisissa lastensuojelulaitoksissa. Kaikkien Suomen valtion koulukotien yhteydessä on myös erityisen huolenpidon osasto, ja kolmannes suomen EHO-jaksoista järjestetään valtion koulukodeilla. (Itla 2020, 16.)

Erityinen huolenpito on kokonaisuudessaan lastensuojelulain määrittelemä rajoitustoimenpide, eli se ei ole sijaishuollon varsinainen palvelumuoto. Rajoitustoimenpiteen ohella se on kuitenkin lastensuojelun hoitokäytäntö, jota toteutetaan suljetussa ja erityisen rajoitetussa ympäristössä. Erityistä huolenpitoa voisikin luonnehtia lastensuojelun sijaishuollon työväliseksi ja toimenpiteeksi, johon ryhdytään, kun muut toimet on todettu riittämättömiksi. Erityinen huolenpito kuvataan lastensuojelulain 71. § :ssä moniammatilliseksi hoidoksi ja huolenpidoksi (LSL 417/2007), jonka tavoitteena on mahdollistaa lapsen kokonaisvaltainen huolenpito (LSL, 72§). Lastensuojelulaki määrittää, että erityistä huolenpitoa järjestävässä laitoksessa tulee olla eri asiantuntijusalueiden edustajia, joiden tulee osallistua lapsen hoitoon ja huolenpitoon. Laki siis edellyttää erityisen

huolenpidon toteuttamiseksi sitä, että laitoksella on käytössään riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologian ja lääketieteellinen asiantuntemus. (LSL 417/2007 73§.) Jo pelkästään EHO-jaksolle pääseminen edellyttää moniammatillisen tiimin arviointia ja EHO-jakson tarpeellisuutta puoltavaa lausuntoa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä hakee moniammatillista lausuntoa, minkä jälkeen mahdollisen puoltavan lausunnon saatuaan lapsi jää jonottamaan vapautuvaa laitospaikkaa senhetkiseen sijaishuoltopaikkaansa. Jonotusaika erityiseen huolenpitoon on pahimmillaan useita kuukausia, sillä yksiköiden asiakaspaikat ovat lähes poikkeuksetta täynnä. Usein erityistä huolenpitoa haetaan nuorelle avuksi akuuttiin tilanteeseen, joten pitkä jonotusaika on monessa mielessä ongelmallista. Itlan tekemän selvityksen (2020) mukaan selvityksen tekohetkellä kesäkuussa 2020 Valtion koulukotien yhteisessä jonossa oli yhteensä 53 lasta (Itla 2020, 16). Tarve EHO-jaksoille on valtakunnallisella tasolla suuri ja pitkät jonotusajat asettavat omat haasteensa tilanteissa, joissa erityistä huolenpitoa haetaan äärimmilleen kriisiytyneen tilanteen katkaisemiseksi.

Sekä käsitteenä että käytäntönä erityinen huolenpito on tuore, eikä sen sisältöjä ei ole juuri avattu tutkimuksellisesti. Käsite juontaa juurensa 1990-luvulle keskusteluun suljetun hoidon tarpeesta osana suomalaista lastensuojelun kenttää. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä oli vuonna 1998 todennut, että tarpeesta huolimatta kyseistä mallia ja toimintaa ei voi käynnistää varsinaisella suljetun hoidon nimellä. Suljetun hoidon sijasta työryhmä ehdotti ”erityisen huolenpidon” käsitettä (Tarvainen & Kekoni 2015, 175.) Rajoituksellisen ulottuvuuden lisäksi EHO-jakson erityispiirteisiin kuuluu laitoshoidon intensiivisyys ja moniammatillisuus. Osaston suurempi henkilömitoitus mahdollistaa jatkuvan aikuisen läsnäolon ja hoito perustuukin tiiviiseen vuorovaikutukseen nuoren ja työntekijöiden välillä. Jaksolla ollessaan nuori tapaa psykologia viikoittain, psykiatri on helposti saatavilla ja lähtökohtaisesti kaikki palvelut löytyvät yksiköstä. (Itla 2020.) Tämä eroaa esimerkiksi erityistason lastensuojelulaitoksista siten, että näin kattavat palvelut eivät ole yhtä lailla käden ulottuvilla, vaan nuoren psykiatrian puolen hoitokontakti järjestetään paikkakunta-kohtaisissa terveydenhuollon palveluissa.

Tyypillisimmät perusteet EHO-jaksolle olivat Wennbergin ym. (2020) mukaan päihteidenkäyttö, rajaton käytös ja karkailu. Myös koulunkäymättömyys, väkivaltaisuus, itsetuhoisuus ja mielenterveyden ongelmat olivat yleisiä. Tyypillisesti lasten taustalla oli pitkä lastensuojelun asiakkuus ja useita sijaishuoltopaikkoja eri tasoisissa laitoksissa. EHO-jaksolle ohjautuvilla nuorilla ongelmien kasautuminen ja erinäisten haasteiden päällekkäisyys ja runsaus ovat merkittävimpiä erottavia tekijöitä muihin sijaishuollon piirissä oleviin lapsiin ja nuoriin. Sosiaali- ja terveysministeriön tekemän selvityksen perusteella EHO-jaksojen kasvanutta kysyntää selittää se, että asiakkaiden vaikeutuneet tilanteet asettavat korkeita vaatimukset hoidolle. Kevyemmät

hoitomuodot eivät yksinkertaisesti ole enää riittäviä vaikeiden ja monisyisten ongelmien ratkaisemiseksi. (STM 2020.)

Perus- ja erityistason lastensuojelulaitoksissa sekä laitos että sosiaalityöntekijä voivat tilannekohtaisesti asettaa lapselle lain määrittelemiä rajoitustoimenpiteitä (kiinnipito, henkilöntarkastus, liikkumisvapauden rajoitus ja yhteydenpidon rajoitus). Rajoitustoimenpiteet ovat vahvasti yksilönvapauksia rajoittavia toimenpiteitä. Erityisen haastavissa tilanteissa nämä toimenpiteet ovat usein kuitenkin riittämättömiä, sillä lastensuojelulaitoksissa ei esimerkiksi ole valtuuksia lukita ovia tai fyysisesti estää karkuun pyrkivää nuorta poistumasta yksiköstä. EHO-yksikössä rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää tehokkaasti ja pidempiaikaisemmin kuin perus- tai erityistason laitoksissa. EHO-yksiköt ovat lähtökohtaisesti paremmin resursoituja ja esimerkiksi osaston ovet ovat lukossa, eli käytännössä erityisen huolenpidon osastot muistuttavat olosuhteiltaan suljettua vankilaa. Nämä olosuhteet kuitenkin mahdollistavat intensiivisen puuttumisen jatkuvaan karkailuun tai päihteidenkäytön katkaisuun, mitkä ovatkin tyypillisimpiä EHO-jaksojen tavoitteita. (Itla 2020, 16.)

Monesti EHO-yksikössä hoidettavalle nuorelle ei ole pystytty tarjoamaan tämän erityistarpeisiin tarvittavalla tasolla vastaavaa sijaishuoltopaikkaa. Perustelut EHO-jaksolle lähtevät yleisesti ottaen siitä, että nuoren sen hetkinen sijaishuoltopaikka ei kykene riittävällä intensiteetillä tukemaan nuorta. Jaksolle asetetut tavoitteet sisältävät usein pyrkimyksen kokonaisvaltaiseen käyttäytymisen muutokseen. On hyvin tyypillistä, että erityisen huolenpidon jaksolla olevan nuoren haasteet ulottuvat monille elämän eri osa-alueille. Suurella osalla nuorista on jokin neuropsykiatrian kirjoon kuuluva diagnoosi (tai epäily diagnoosista) ja monet nuorista ovat olleet psykiatrian palvelujen piirissä ennen EHO-jaksoa. Nuorilla saattaa ilmetä ikätasoaan heikompaa kognitiivista kyvykkyyttä ja toistuvaa karkailua sijaishuoltopaikoista. Karkailun, tai ”hatkaamisen” vuoksi sitoutuminen esimerkiksi psykiatrian puolen hoitokontaktiin on usein katkonaista. (Wennberg ym. 2020.)

Pirkko Lehto-Salon (2011) mukaan lastensuojelulaitokseen sijoitetuilla nuorilla on usein taustalla varhaisten kiintymyssuhteiden puutteita. Lehto-Salo on tutkinut erityisesti käytöshäiriödiagnoosin saaneita nuoria, joiden sijoituksen taustalla on toiminnan puutteita ja psyyken haasteita. Näiden nuorten kohdalla psykiatrinen hoito esimerkiksi psykoterapian keinoin on vaikeaa. Nuoren voi olla hankalaa rakentaa luottamukseen perustuvaa suhdetta terapeutin kanssa, sillä taustalla on usein pettymyksiä suhteessa aikuisiin. Nuorten psykososiaalinen kehitys on jäänyt puutteelliseksi, minkä vuoksi heidän saattaa olla hankalaa ymmärtää omaa tai muiden toimintaa, tunteita ja käyttäytymistä

sekä käyttäytymisen motiiveja. Näiden asioiden sanallistaminen on usein myös haasteellista, ja käytöshäiriöisen nuoren on vaikeaa motivoitua terapiaan, joka vaatii pitkäjänteisyyden ja luottamuksen lisäksi taitoa asioiden sanalliseen reflektointiin. (Lehto-Salo 2011, 58.) Näiden nuorten kohdalla keskeistä olisikin pyrkiä kehittämään nuoren mentalisaatiokykyä eli kykyä nähdä sekä itsensä että toiset itsenäisinä olentoina, joilla on omat tarpeensa ja pyrkimyksensä, ja pyrkiä järjestämään hoito lähtökohtaisesti näistä erityisistä lähtökohdista käsin. (Heino 2020, 63.)

Taru Kekonin (2008) tutkimuksen mukaan nuoret kokivat erityisen huolenpidon vahvasti rajoittavina ja eristävinä toimenpiteinä, jotka rajasivat heidän itsemääräämisoikeuttaan. Erityisen huolenpidon osastojaksoa nuoret vertasivat vankilassa olemiseen, mutta lukitut ovet näyttäytyivät joidenkin nuorten kertomuksissa myös turvallisina elementteinä. (Kekoni 2008, 68-70.) Nuoret mainitsivat puheessaan joko omiin tai tuttaviensa kokemuksiin perustuen, että erityiseen huolenpitoon voidaan sijoittaa vakaviakin rikoksia tehneitä nuoria, joiden kohdalla vankilaan sijoittamista ei nähdä sopivana vaihtoehtona. Nuorten käsitysten mukaan erityinen huolenpito toimii jopa mahdollista tuomiota lieventävänä asiana, sillä se merkitsi nuoren käyneen läpi lastensuojelullisen hoitojakson, jossa on pyritty kohentamaan kokonaisvaltaisesti nuoren tilannetta hoitojakson jälkeisessä elämässä. (Kekoni 2008, 79.)

2.4 Lastensuojelu sekundaarisena rikospreventiona

Suurella osalla nuorista ja aikuisista rikosentekijöistä on taustallaan lastensuojelun asiakkuus ja mahdollisesti useita lastensuojelun tukitoimia ja sijoituksia. Eri tutkimuksissa on melko yhdenmukaisesti havaittu yhteys nuorena alkaneiden käytösongelmien ja rikollisuuden, sekä aikuisuudessa esiintyvän vakavan ja kroonistuneen rikollisen käyttäytymisen välillä. Voidaankin todeta, että varhaisessa vaiheessa esiintyvät käyttäytymisen häiriöt sekä rikosaktiiviset taipumukset ennustavat aina voimakkaampaa ja kroonisempaa aikuisiän rikoskäyttäytymistä. (Haapasalo 2006, 123.) Kasvuympäristön myöhemmälle rikollisuudelle altistavat riskitekijät ovat perheeseen, kouluun ja vertaissuhteisiin, sekä myös laajempaan yhteisöön liittyviä tekijöitä. Perhesuhteissa esiintyvät riskitekijät ovat usein perheen taloudelliseen tilanteeseen, vanhempien ominaisuuksiin ja perherakenteeseen liittyviä tekijöitä. Teinivanhemmuus, vaihtuvat ja epävakaut perhesuhteet,

aikuisten välinen väkivalta, vanhempien mielenterveysongelmat ja antisosiaalisuus sekä kovat kasvatuskäytännöt ja lapsen kaltoinkohtelu ovat kuvaavia esimerkkejä perheeseen liittyvistä riskitekijöistä, joilla on lapsen mahdollista rikollista kehitystä edistävä vaikutus. (Haapasalo 2006, 124.)

Nuorten rikosentekijöiden taustatekijöitä tutkittaessa on perheen sisäisellä dynamiikalla havaittu olevan merkittävä rooli ja perheen sisäisten ongelmien on havaittu korreloivan nuorten rikosaktiivisuuden kanssa. Haikkola ym. (2019) viittaavat tutkimukseen (Acosta ym. 2012), jossa havaittiin, että rikoksia uusivat useimmin ne nuoret, joiden vanhemmat olivat kokeneet vaikeuksia vanhemmuudessa ja joiden perheiden ongelmiin sosiaaliviranomaiset olivat joutuneet puuttumaan. (Haikkola ym. 2019, 18.)

Riskitekijöiden varhainen havaitseminen ja niihin puuttuminen ovatkin hyvin tärkeitä elementtejä nuorten rikoskäyttäytymisen ehkäisyssä. Tärkeää on tunnistaa erityisesti ne lapset ja nuoret, joilla rikoskäyttäytyminen on osa laajempaa ongelmien vyyhtiä. Varhainen puuttuminen ongelmiin mahdollistaa sen, että perheeseen voidaan kohdistaa niin kutsuttuja pehmeämpiä tukitoimia ilman, että ryhdytään varsinaisiin rankaisutoimenpiteisiin. Tämä ehkäisee myös nuoren leimaantumista rikolliseksi. (Salmi 2006, 204.) Riskiryhmiin kohdistettujen interventioiden pääasiallisena tarkoituksena ei ole ainoastaan rikoskäyttäytymisen vähentäminen vaan pyrkimyksenä on laajemmin ehkäistä syrjäytymistä ja muita sosiaalisia ongelmia. Suomessa lasten ja nuorten kohdalla nämä toimet ovat tiukasti kytköksissä lastensuojeluun. (Kivivuori ym. 2018, 357.)

Lastensuojelun yhteiskunnallista roolia on historian saatossa lähestytty useista eri näkökulmista. Esimerkiksi 2000-luvun alun julkisessa ja poliittisessa keskustelussa esiintyi puheenvuoroja, joissa rikollisuuden ehkäisy nähtiin lastensuojelu olennaisena tehtävänä. Kriittisissä kommentteissa tuotiin esiin lastensuojelun keinojen tehottomuutta erityisesti pelotevaikutuksen näkökulmasta. Lastensuojelua kuvattiin tehottomaksi verrattuna rikosoikeudellisiin rangaistuksiin, sillä niihin ei nähty liittyvän tarpeeksi suurta pelotevaikutusta. Timo Harrikarin (2006) mukaan lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä ei kuitenkaan ole yhteiskunnan turvallisuuden lisääminen tai rangaistusjärjestelmän kaltaisen ”pelotevaikutuksen” luominen, vaan lapsen kasvuolojen tukeminen ja hänen yksilöllisen etunsa toteutuminen. Tästä huolimatta lastensuojelun kontrolloivat toimenpiteet, joiden päämääränä on esimerkiksi rikoskierteen katkaiseminen, ovat myös lapsen edun mukaisia toimenpiteitä. (Harrikari 2006, 269.)

Voidaankin siis ajatella, että vaikka lastensuojelun pääasiallinen tehtävä ei ole rikollisuuden ehkäisy, on lapsen edun mukaisilla toimenpiteillä kuitenkin mahdollisesti tämän myöhempää rikollisuutta ehkäisevä vaikutus. Lapsen yksilöllisten ominaisuuksien lisäksi hyvä kasvuympäristö ja myönteiset elämäntapahtumat voivat suojata lasta rikolliselta kehitykseltä. Tämän vuoksi rikollisuuden ehkäisyohjelmien tulisikin kohdentua rikollisen kehityksen varhaisiin riskitekijöihin (Haapasalo 2006). Pienten lasten perheolosuhteiden on todettu ennustavan merkittäväällä tavalla lasten kognitiivisia ja sosioemotionaalisia kykyjä ja mahdollisuuksia, kuten myöhempää rikosaktiivisuutta ja terveyteen liittyviä tekijöitä. Heikossa asemassa oleviin lapsiin investoiminen on sitä hyödyllisempää, mitä varhaisemmassa vaiheessa se tehdään, sillä varhaisessa vaiheessa tehtyjen interventioiden on havaittu vähentävän rikoksia ja teiniraskauksia sekä edesauttaneen esimerkiksi koulun käymistä. (Heckman 2008.) Lastensuojelun toimet voidaan siis tulkita eräänlaiseksi sekundaariseksi eli toissijaiseksi rikospreventioksi eli rikollisuuden ehkäisyksi, mikä tarkoittaa sitä, että oikea aikaiset lastensuojelun toimenpiteet ehkäisevät tulevaisuuden rikollisuutta yhteiskunnassa.

2.5 Nuorisirikollisuus ja lastensuojelu

Alaikäiset rikoksentekijät ovat monella tapaa erilaisessa asemassa täysi-ikäisiin rikoksentekijöihin nähden. Suomessa alaikäisten tekemien rikosten kohdalla painotetaan vahvasti korjaavaa oikeutta ja esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa sopimusvaltioita ohjeistetaan soveltamaan nuoriin korjaavaa oikeutta painottavaa kriminaalipolitiikkaa, diversiota oikeudellisista toimenpiteistä, vaihtoehtoja pidättämiselle sekä ehkäisevää puuttumista. Ajatuksena on, että nuoria rikoksentekijöitä tulisi rankaisemisen sijaan ensisijaisesti kuntouttaa ja sopeuttaa yhteiskuntaan ja näin ollen nuoren vangitseminen ja pidättäminen ovat viimesijaisia toimenpiteitä. (Haikkola ym. 2019, 20.)

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja näin ollen alaikäisten tekemien rikosten seuraamusten sääntely on määritelty kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ennen kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksiakin on ajateltu, että lapsi on kehittymättömyytensä vuoksi kykenemätön pahuuteen. Niin sanottu ”doli incapax” -periaate on ollut

olemassa jo pitkään ennen nykyistä oikeusjärjestelmää. Tämä periaate on suojannut lasta rikosvastuullisuudelta, sillä periaatteeseen kuuluu ymmärrys siitä, ettei lapsi kehityksensä puolesta ole kykenevä punnitsemaan tekonsa seurauksia, eettisiä kysymyksiä tai kokemaan katumusta tai syyllisyyttä. Ihmisen moraalinen, eettinen harkintakyky ja muiden vastaavien taitojen kehittyminen tapahtuu vähitellen, ja lisäksi oikeudenkäynnin ja rikosseuraamusten on ymmärretty vaurioittavan lapsen kasvua ja kehitystä. (Pekkarinen 2018.)

Lapsen oikeuksien sopimuksesta huolimatta useissa Euroopan maissa on kuitenkin eroavaisuuksia liittyen rikosvastuukään ja rangaistusten soveltamiseen (Pekkarinen 2018). Karkeasti ajateltuna alaikäisten rikosseuraamukset voidaan länsimaisissa yhteiskunnissa jakaa oikeus- ja huoltomalliin. Oikeusmalli eli rangaistuksellinen malli on yleisempi angloamerikkalaisissa maissa. Oikeusmallissa näkökulma on itse teossa ja tekohetkessä, jonka tuomioistuimessa toimivat juristit arvioivat ja päättävät tilanteeseen sopivista toimenpiteistä. Rikollisen teon seurauksena lapsi määrätään laitokseen ajaksi, joka määritellään teon vakavuuden mukaan. (Harrikari 2006, 251-252.)

Pohjoismaissa yleisessä huoltomallissa näkökulma kohdistuu nuoren tilanteeseen kokonaisuudessaan sekä tämän kokonaisvaltaiseen tuen ja hoidon tarpeeseen. (Haikkola ym. 2019, 20.) Tämä lähestymistapa tekee lastensuojelusta keskeisen toimijan nuorten rikosasioissa. Nuoren rikollinen käyttäytyminen onkin peruste lastensuojelun avohuollon tukitoimille ja huostaanottoa valmisteltaessa nuoren rikosaktiivisuus voi jo itsessään toimia huostaanoton perusteena. Tämän perusteella voidaan ajatella, että sosiaalityöntekijät ovat suuressa vastuussa niistä institutionaalisista kontrollitoimista, joita kohdistetaan rikoksia tehneisiin lapsiin ja nuoriin.

Suomessa lastensuojelu ja rikosprosessi toimivat saman asian parissa, mutta toisistaan erillään. Kun nuori jää kiinni rikoksesta, käynnistyy tästä usein kaksi toisistaan erillistä prosessia. Rikosilmoituksen seurauksena poliisi ottaa asian käsiteltäväkseen, mutta nuoren rikosasia on kuitenkin aina myös lastensuojelullinen asia ja tilanteesta kirjataan lastensuojeluilmoitus. Suomalaisen huoltomallin mukaan nuorten rikoksiin puuttuminen painottuu huoltoon ja tukeen eli lastensuojelun keinoin pyritään suojaamaan lasta häntä itseään vahingoittavalta käyttäytymiseltä. Tästä huolimatta rikoksesta saattaa käynnistyä teon vakavuudesta riippuen myös rikosoikeudellinen prosessi. Rikosoikeudellinen prosessi kulkee siis rinnakkain huoltoprosessin kanssa. Haikkola ym. (2019) tutkivat kansainvälisessä kirjallisuuskatsauksessa rikosoikeudellista ja huoltoprosessia ja selvittivät, miten nämä prosessit limittyvät ja toimivat keskenään, ja millä keinoin nuoren tilanteeseen puututaan kokonaisvaltaisella tavalla. (Haikkola ym. 2019, 22-23.)

Prosesseissa poliisin velvollisuutena on suorittaa tilanteesta esitutkinta, minkä jälkeen tapaus mahdollisesti etenee syyttäjälle. Sosiaaliviranomaisen tehtävänä on joko sosiaalihuollon tai lastensuojelun mukaisen palvelutarpeen arvioinnin tekeminen sekä tarvittavien tukipalveluiden järjestäminen. Työskentely ei ole välttämättä kovin systemaattista ja tapauksen parissa toimivien ammattilaisten vastuunjaot saattavat jäädä epäselviksi. Yhteistyökäytännöt ja tapauksen tulkinta voivat olla hyvinkin vaihtelevia, mikä saattaa johtaa siihen, että samasta teosta voi olla hyvin erilaisia seuraamuksia paikakunnasta ja työntekijästä riippuen. (Haikkola ym. 2019, 60.)

Oikeusministeriön nimeämä työryhmä on julkaissut vuonna 2019 toimintamallin rikoksilla oireileville nuorille. Toimintamallin tarkoitus on tukea nuoria, jotka ovat syyllistyneet useampiin vakavampiin rikoksiin ja joiden tilanteesta on syntynyt erityistä huolta esimerkiksi päihteidenkäytön tai korkean syrjäytymisriskin vuoksi. Työryhmän ehdotukset toimintamalliin liittyen vastasivat Haikkolan ym. (2019) havaitsemiin epäkohtiin. Työryhmä muun muassa ehdottaa, että rikoksia tekevien nuorten palvelut kootaan yhteen toimintamalliin ja yhteen paikalliseen tai alueelliseen yksikköön siten, että kokonaisvastuu nuoren tilanteesta kuuluu yhdelle työntekijälle. Muut nuoren tilannetta tukevat palvelut on kytketty malliin. Tämän rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin on tarkoitus täydentää rikosprosessiin liittyviä jo olemassa olevia käytäntöjä ja malleja. (Oikeusministeriö 2019.)

Näitä jo olemassa olevia paikkakuntakohtaisia toimintamalleja ovat esimerkiksi Ankkuri-toiminta, poliisin ennalta estävä toiminta sekä erilaiset näpistyshankkeet. Esimerkiksi Ankkuri-toiminnan tarkoituksena on moniviranomaisyhteistyön keinoin puuttua varhaisessa vaiheessa lasten ja nuorten rikollisuuteen. Eri viranomaiset työskentelevät poliisiasemalla, ja varsinainen Ankkuri-tiimi koostuu moniammatillisesta tiimistä ja toiminnan tavoitteena on varhainen puuttuminen alaikäisten rikoskäyttäytymiseen sekä lapsen tai nuoren ohjaaminen avun ja tuen pariin. Tavoitteena on myös puuttua nopeasti lähisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan sekä lisätä sisäistä turvallisuutta moniammatillisella yhteistyöllä. (Sisäasiainministeriö 2013.)

Uudessa toimintamallissa tarkoituksena on tavoittaa ja tukea niitä nuoria, joilla rikokset toistuvat, muuttuvat vakavammiksi tai nuoren kohdalla on työntekijällä herännyt erityinen huoli tämän tilanteesta. Työryhmän ehdotuksen mukaan toimintamalliin tulisi kuulua ainakin sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14 §:n mukaiset palvelut, lastensuojelulain (417/2007) mukaiset lastensuojelun tukitoimet ja palvelut jälkihuolto mukaan lukien, yhdyskuntaseuraamuksista (273/2019) ja

vankeudesta (767/2005) annetun lain mukaiset palvelut. (Oikeusministeriö 2019.) Tämä tarkoittaa siis sitä, että nuoren ympärille kerätään moniammatillinen palveluverkosto, jota koordinoi nuoren vastuutyöntekijä nuoren kanssa.

Suomessa on alle 10 vankeusrangaistusta suorittavaa alaikäistä vankia. Alaikäiset vangit suorittavat tuomiotaan nuorten osastoilla Turussa, Vantaan tutkintavankilassa tai Helsingissä. Alaikäisten vankien asema on siinä mielessä problemaattinen, ettei heille ole omia osastoja tai riittäväksi katsottuja kuntoutuspalveluita vankeusrangaistuksen ajalle. (STM 2020.) Myös Pekkarinen (2017) esittää, että vankila ei ole oikea paikka alaikäisille rikoksentekijöille, tilastollinen todennäköisyys alaikäisenä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun uusintarikollisuudelle on yli 50% luokkaa ennen 18 ikävuotta (Pekkarinen 2017). Rikosseuraamuslaitos voi yhteistyössä lapsen asuinkunnan sosiaaliviranomaisen kanssa sijoittaa lapsen lastensuojelulaitokseen tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavaan laitoseskikköön (vankeuslaki 8 luku 9 §:n 2 mom.), mutta lastensuojelussa ei kuitenkaan ole tarjolla alaikäisten vankien tarpeita vastaavia laitoseskiköitä. (STM 2020.) Lastensuojelun kautta sijoittaminenkaan ei aina takaa hyvää ennustetta tulevaisuuteen, sillä lastensuojelun sijaishuollossa olleiden keskuudessa rikollisuus on huomattavasti yleisempää kuin kokonaisväestössä (Pekkarinen 2017).

3 RIKOLLISUUTTA SELITTÄVÄT TEKIJÄT

3.1 Kriminologian näkökulmia

Yhteiskuntatieteistä kriminologia on tieteenala, joka tarkastelee rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Yksinkertaisuudessaan rikoskäyttäytyminen tarkoittaa sosiaalisten normien rikkomista. Kriminologiassa ollaankin kiinnostuneita yksilöiden vaihtelevasta alttiudesta rikkoa yhteisön normimääritelmiä. Yksi kriminologian olennaisista havainnoista on rikoskäyttäytymisen ja iän vahva yhteys, jonka mukaan nuoruus on ihmiselämän janalla kaikista rikosaktiivisinta aikaa (Kaakinen & Näsi 2021). Aiheen rajaaminen kohdeilmioon, tässä tapauksessa nuorten rikollisuuden, mukaan mahdollistaa lastensuojelun sosiaalityön ja kriminologisen näkökulman yhteen sovittamisen. Kriminologia tarjoaakin suotuisat mahdollisuudet tieteenalojen välisten rajojen ylittämiseen. (Honkatukia & Kivivuori, 2006, 11.) Nuorisoriikollisuutta ja sen syitä on tutkittu lukuisten eri tieteenalojen piirissä ja tutkimuskirjallisuutta on Marttusen (2008, 95) mukaan ”miljoonia sivuja”. Tässä tutkimuksessa keskeistä on paneutua rikollisuutta selittäviin tekijöihin kriminologian kontrolliteorioiden kautta, sillä ne näyttävät sosiaalityön ja lastensuojelun näkökulmista erityisen relevantteina.

Nuoren asuinpaikka sekä vertaisryhmät ovat kiinteässä yhteydessä nuoren rikosaktiiviseen käyttäytymiseen. Kriminologian aluenäkökulma eli sosiaalisen disorganisaation teoria selittää sen, miksi rikollisuuden alueellisen esiintyvyys on yhteydessä asuinalueiden väestörakenteeseen ja sosiaalisiin suhteisiin. (Kivivuori ym. 2018, 210.) Huono-osaisuuden kasaantuminen tietyille alueille ja näiden alueiden heikko sosioekonominen rakenne, jatkuva muuttoliikenne ja kasaantuvat huono-osaisuuden ilmiöt kuten työttömyys ja kouluttamattomuus sekä etninen monimuotoisuus selittävät yhteisöllisyyden kokemuksen ohenemista. Nämä tekijät itsessään eivät kuitenkaan yksin selitä rikollisuuden alueellista esiintyvyyttä. Tämän esiintyvyyden kannalta olennaista on asuinalueen yhteisöllinen rakenne ja tämän sosiaalisen organisaation mahdollistama ja harjoittama yhteisöllisyys ja sosiaalinen kontrolli. Sosiaalisen disorganisaation teoria onkin luonnehdittavissa yhteisöllisen kontrollin teoriaksi. (Kivivuori ym. 2018, 212.)

Syksyllä 2020 Helsingissä tapahtuneet alaikäisten vakavat väkivaltarikokset herättivät keskustelua siitä, ollaanko Suomessa ajautumassa samaan kehityssuuntaan kuin naapurimaassa Ruotsissa, jossa alueellinen segregatio eli eriytyminen on johtanut lukuisten ”ongelmalähiöiden” muodostumiseen. Alueellinen eriytyminen on yhteiskunta- ja turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta katsottuna

herättänyt paljon keskustelua ja alueellinen huono-osaisuus sekä etninen monimuotoisuus ovatkin pääkaupunkiseudulla aiempaa keskittyneempää ja lähiöiden sosioekonominen tilanne heikentynyt (Kivivuori ym. 2018, 2017). Helsingin Sanomat uutisoi loppuvuodesta 2020 pääkaupunkiseudulla asuvien nuorten häiriökäyttäytymisestä. Uutisen mukaan Helsingin keskustassa liikkuu joukoissa 100-150 mahdollisesti vaarallista nuorta, jotka herättivät huolta viranomaisissa ja jalkautuvaa työtä tekevissä nuorisotyöntekijöissä. (HS 2020.) Näiden nuorten etninen tausta ja eriarvoisuuden sekä huono-osaisuuden teemat esiintyivät asiaan liittyvissä uutisoinneissa. Puhuttiin turvallisuutta vakavasti uhkaavasta jengiytymisestä ja nuorista, jotka eivät kaihda käyttää väkivaltaa.

Sinänsä nuorten jengiytyminen, väkivalta ja huumausaineiden käyttäminen eivät ole ilmiönä uusia ja vertaisryhmään vaikutuksella on myös osuutensa osana kriminologisia selitysmalleja. Vertaisryhmä nähdään yhtenä rikosaktiivisuutta selittävistä tekijöistä kriminologian sosiaalisen kontrollin teoriassa, itsekontrolliteoriassa, paineteoriassa, oppimisteoriassa ja leimaamisteoriassa. Nämä kaikki ovat rikollisuuden selittämisen uusia, nousevia teoriasuuntauksia. Nuorten rikollisuuden tutkimus on laajaa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Kriminologian keskeisistä teorioista eritoten itsekontrolliteoria, sosiaalisen kontrollin teoria ja oppimisteoria ovat kehittyneet nuorisoriikollisuuden tutkimuksen yhteydessä (Kaakinen & Näsi 2021). Tässä tutkimuksessa keskityn juuri edellä mainittujen kontrolliteorioiden tarkasteluun, vaikka oppimisteoria osaltaan selittääkin nuorisoriikollisuuden ilmiötä.

Rikollisuutta on vielä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa selitetty yksilöstä itsestään tai tämän perimästä johtuvilla ominaisuuksilla. Sosiologian vaikutus kriminologiaan kuitenkin näkyi siinä, että sosiaaliset selitysmallit alkoivat korostua kriminologian näkökulmissa. (Kivivuori ym. 2018, 47.) Nykyaikaisten tutkimusmenetelmien kehittyminen sai kuitenkin aikaan sen, että yksilölliset selitysmallit alkoivat korostua jälleen. Tämän seurauksena kriminologiaa voidaan tällä hetkellä kuvailla monitieteisenä, useat eri selitysmallit huomioivana tieteenä, jolla on käytössä useita eri menetelmiä. Sosiaalisen ympäristön ja yksilön piirteiden yhteisvaikutus nähdäänkin kriminologiassa rikollisuutta selittävänä tekijänä, jota voidaan tarkastella useista eri teoriasuuntauksista käsin. (Kivivuori ym. 2018, 61-67.)

Viime vuosikymmeninä kriminologian kentällä keskeinen havainto on ollut rikosten määrän väheneminen. Kyseessä on niin sanottu ”crime-drop” -ilmiö, joka ulottuu myös suomalaiseen nuorisoriikollisuuteen. Markus Kaakinen & Matti Näsi (2019) selvittivät, millä tavoin nuorisoriikollisuus on kehittynyt viimeisen 25 vuoden aikana vuosina 1995-2020. Tutkimuksen

mukaan varkaus- ja väkivaltarikoksiin syyllistyvien nuorten määrä on laskenut ja kannabista käyttävien nuorten määrä puolestaan on noussut. Keskeistä on havainto siitä, että rikollisuuden esiintyvyyden laskusta huolimatta rikoksia tekevien nuorten tekomäärät eivät ole laskeneet, ja väkivaltarikosten sekä kannabiksen käytön kohdalla rikosaktiivisimpien nuorten rikosmäärät ovat jopa lisääntyneet. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka nykyään yhä harvempi nuori päätyy tekemään rikoksia, on olemassa joukko hyvin rikosaktiivisia nuoria. Tämä joukko vastaa suuresta osasta nuorten tekemiä rikoksia. Jotta nämä tekomäärät saataisiin myös laskuun, Kaakinen & Näsi (2021) ehdottavatkin erityisesti tähän ryhmään kohdennettuja toimia.

3.2 Sosiaalisen kontrollin teoria

Sosiaalisen kontrollin teoria on juurtunut syvälle yhteiskuntafilosofiseen ajatteluun ja tutkimukseen. Kyseessä on nykykriminologian suuntaus, joka perustuu Travis Hirschin julkaisemaan teokseen *Causes of Delinquency* (1969). Teos käsittelee sosiaalisen kontrollin roolia rikoskäyttäytymisen taustalla. Keskeisenä ajatuksena on rikoskäyttäytymisen selittäminen yksilöiden heikoilla sosiaalisilla siteillä (*social bond*) yhteiskuntaan. Kontrolliteoria koostuu siis ajatuksesta, jossa yksilön sosiaaliset verkostot ja yhteiskunnassa keskeiset instituutiot muodostavat kontrollia ylläpitävät sosiaaliset siteet. Hirschi on myöhemmin julkaissut teoksen *A General Theory of Crime* (1990), jossa sosiaalisen kontrollin sijaan korostuukin yksilön itsekontrollin tarkastelu. Lisääntyneen tutkimustiedon valossa on käyty keskustelua siitä, kumpaa voidaan pitää pätevämpänä selittäjänä rikoskäyttäytymisessä: yksilön omaa kykyä impulssisäätelyyn ja itsekontrolliin, vai ympärillä olevan kontrolloivan sidosverkon vahvuutta. (Kivivuori ym. 2018.)

Sosiaalityön ja lastensuojelun näkökulmasta ympärillä olevan sidosverkon ja yhteiskunnallisen kontrollin ulottuvuuden tarkastelu näyttää erityisen mielenkiintoisena. Sosiaalisen kontrollin teorian ytimessä on ajatus siitä, että ihmiset rikkoisivat normeja, mikäli kontrolli ei pidättelisi heidän aikeitaan. Kontrolliteorian mukaisesti ajateltuna kaikilla on siis motivaatio normien rikkomiseen, mutta sidokset yhteiskunnan instituutioihin ja muihin ihmisiin estävän rikollisen käyttäytymisen (Marttunen 2008, 97). Rikollisuuden vaihtelua selittää kontrollin vaikutus, sen läsnä- tai poissaolo. Kontrolli puolestaan voidaan jakaa sekä viralliseen että epäviralliseen kontrolliin. Viralliseksi kontrolliksi on laskettavissa kaikki valtion ja julkisen vallan harjoittamat toimet. Tähän sisältyvät erilaiset viranomaistoimet aina poliisista koululaitokseen. (Kivivuori ym. 2018, 165.) Sosiaalityö ja erityisesti lastensuojelu ovat siis luokiteltavissa virallisen kontrollin kategoriaan. Viralliseen

kontrolliin kuuluvat myös kaikki tahot, joiden tehtäväkuvaan kuuluu virallisen normien toimeenpanon valvonta (Kivivuori 2006, 166). Lastensuojelulaitoksen ohjaajat harjoittavat virallista sosiaalista kontrollia valvoessaan esimerkiksi sosiaalityöntekijän osoittamien, nuoreen kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden täytäntöönpanoa.

Epävirallisen kontrollin rajanvedot ovat monimuotoisempia, siihen voidaan laskea esimerkiksi vanhempien nuoriin kohdistama valvonta ja kontrolli. Vanhempien läsnäolo lasten ja nuorten elämässä ja tietoisuus nuoren sosiaalisesta piiristä ovat tämän epävirallisen kontrollin syvintä ydintä. (Kivivuori ym. 2018, 165.) Sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelussa pyritään vaikuttamaan suotuisasti juurikin näihin lapsen ja vanhemman välisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä paikkamaan näiden vuorovaikutussuhteiden ja epävirallisen kontrollin heikkouksia.

Sosiaalisen kontrollin teorian ytimessä on Travis Hirschin (1969) kehittämä sidevaikutusten merkitys. Hirschi katsoo, että yksilön heikentyneet siteet yhteiskuntaan korreloivat yksilön rikoskäyttäytymisen kanssa. Hirschi on nostanut esiin neljä keskeistä sosiaalisen sidevaikutuksen ulottuvuutta, joihin kuuluvat tunnepohjainen sitoutuminen muihin (*attachment*), motivoitunut sitoutuminen perinteisiin instituutioihin (*commitment*), ajan käyttö laillisiin toimintoihin (*involvement*), sekä lain noudattamista suosivat uskomukset (*belief*). (Hirschi 1969.) Asiaa voidaan lähestyä myös käänteisestä näkökulmasta ajatellen, että yksilö, jolla ei ole tunnepohjaisia siteitä normeja noudattaviin ihmisiin, jolla ei ole motivaatiota sitoutua laillisiin toimintoihin ja joka ei osallistu laillisiin toimintoihin eikä pidä lain noudattamista tärkeänä, tekee muita enemmän rikoksia. (Kivivuori 2006, 167).

Irtautuminen kontrollista tapahtuu kahden eri mekanismin kautta. Teon välittämässä läheisyydessä, niin sanotusti teon ”etualueella” (*foreground*) normia rikkova yksilö irtautuu symbolisella tavalla velvollisuudestaan noudattaen normeja. Esimerkiksi tilanteessa, jossa tekijä määrittelee tilanteen luonteen sellaiseksi, että rikollisen teon suorittaminen on oikeutettua. Tämä voi tapahtua neutralisaatioiden eli kulttuurisesti ”käsillä olevien” selitysmallien kautta. Hirschi määrittelee tämän jälkirationalisoinnin käsitteellä, joka tarkoittaa juurikin tilanteen oikeudenmukaisuuden perustelua. Tämä jälkirationalisoinnin prosessi saattaa madaltaa kynnystä seuraavien rikosten tekemiseen, sillä se ikään kuin toimii merkityksenantoprosessina, joka avaa yksilön tietä uusien rikosten pariin. Tämä selittelymalli on siis kuin vipu, jonka avulla yksilö irtautuu sisäistetystä kontrollista. (Hirschi 1969, 208.)

Kontrolliteoriassa ajatellaan, että kaikki ihmiset ovat potentiaalisia rikollisia ja kaikilla on taipumus sekä hyvään että pahaan toimintaan. Rikoksiin ajautuminen selittyy esimerkiksi siten, että yksilö liittyy rikolliseen pienyhteisöön, tämän kautta kiinnostuu laittomasta toiminnasta ja alkaa hyväksyä yhteiskunnan vastaisen arvomaailman. (Laitinen & Aromaa 2005, 64.) Ja kuten edellisessä kappaleessa on määritelty, arvomaailman kääntyessä rikosmyönteiseen suuntaan myös seuraavien rikosten tekemisen kynnyks madaltuu. Muodostuu kierre, joka ylläpitää rikosaktiivista käyttäytymismallia. Rikollisen toiminnan myötä yksilön siteet yhteiskuntaan heikentyvät ja lopulta katkeavat.

Crime in the Making (1993) teoksessa Robert Sampson ja John Laub esittivät löydöksen, jonka mukaan yksilöillä joko perinnöllisiä tai varhaisessa vaiheessa hankittuja taipumuksia rikosaktiiviseen käyttäytymiseen. Tutkimus kuitenkin osoitti sosiaalisen kontrollin merkityksen yksilöiden rikosurien kehittymisessä. Sampson & Laubin (1993) mukaan virallisen ja epävirallisen sosiaalisen kontrollin instituutiot vaihtelevat yksilön eämänkaaren mukaan. Keskeinen havainto on, että sosiaaliset siteet murrosiässä (perhe, vertaissuhteet ja koulu) ja aikuisiässä (työ, avioliitto) selittävät rikollista käyttäytymistä ja esimerkiksi työn saaminen tai perheen perustaminen varhaisaikuisuudessa toimivat rikoskäyttäytymistä vähentävinä tekijöinä.

Suomalaisia nuoria tutkittaessa havaittiin sosiaalisen kontrollin ja rikollisuuden välillä oleva vahva yhteys. Sosiaalisen kontrollin ja rikollisuuden välinen yhteys ei poistunut, kun yksilön ominaisuudet kuten itsehillintä, kognitiiviset kyvyt ja kouluun sitoutuminen oli vakioitu. Tutkimuksen mukaan mitä vähemmän nuori ilmoitti saaneensa vanhempien tukea tai opettajan kontrollia, sitä todennäköisemmin hän oli syyllistynyt usein rikoksiin. Myös yksilön luottamuksella muihin ihmisiin oli yhteys rikosten tekemiseen, heikko luottamus näyttäytyi myös rikosaktiivisena toimintana. (Salmi & Kivivuori 2006, 123-148.)

3.3 Itsekontrolliteoria

Uusi näkökulma rikollisuuteen ja sitä selittäviin tekijöihin syntyi 1990-luvulla, kun kriminologit Michael Gottfredson ja Travis Hirschi esittivät teoksessaan A General Theory of Crime (1990) väitteen, jonka mukaan yksilön rikoskäyttäytymisen syyt löytyvät tämän henkilökohtaisista piirteistä

ja taipumuksista. Aiemmin kriminologiassa oli suosittu selitysmalleja, joissa yksilön sosioekonomisen aseman ja esimerkiksi alueellisten seikkojen vaikutus nähtiin selittävänä tekijänä rikosaktiivisuudelle. Tärkein Gottfredsonin ja Hirschin havaitsemista yksilöllisistä rikollisuutta selittävästä ydinsyistä oli heikko itsekontrolli, ja tämän vuoksi tätä uutta kriminologista perspektiiviä kutsutaan itsekontrolliteoriaksi. Itsekontrolliteoria on ikään kuin kattoteoria, joka selittää laajaa rikosten kirjoa aina päihteidenkäytöstä väkivalta- ja omaisuusrikoksiin. Alhainen itsekontrolli on yksilön piirre, johon Gottfredson ja Hirschi liittivät taipumuksen reagoida ärsykkeeseen välittömästi, ahkeruuden ja pitkäjänteisyyden puutteen sekä elämyshakuisuuden ja tarpeen saada välitöntä tyydytystä. Itsekontrollin heikkous vaikeuttaa pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista institutionaalisiin rakenteisiin kuten koulutukseen, työhön tai avioliittoon. Suunnitelmallisuus vaatii myös pitkäjänteisyyttä, joten heikolla itsekontrollilla varustetut yksilöt harvemmin toteuttavat harkittuja tekoja. Rikosten tekeminen on tyypillisesti impulsiivista, eivätkä ne vaadi pitkäaikaista sitoutumista tai perehtyneisyyttä. Heikkoon itsekontrolliin kuuluukin se, etteivät kyseisellä piirteellä varustetut yksilöt arvosta akateemista osaamista tai vaivannäköä vaativia taitoja. (Kivivuori 2017, 147.)

Gottfredsonin ja Hirschin (1990) mukaan on olemassa kolme välttämätöntä vähimmäisehtoa, jotka opettavat lapselle itsehillintää. Jonkun on 1) valvottava lapsen käyttäytymistä 2) tunnistettava poikkeava käyttäytyminen, kun sitä esiintyy ja 3) rangaista lasta tästä käyttäytymisestä. (Gottfredson & Hirschi 1990, 97.) Nämä tekijät määrittelevät niin sanotun välttämättömän seurannan edellytyksen, eli sen, että lapsen huoltajat ovat kiintyneitä lapseen ja huolissaan tämän hyvinvoinnista. Kun lapsen ja aikuisen välillä on toimiva ja läheinen kiintymyssuhde, poikkeavan käyttäytymisen ja niin kutsuttujen kurinpidollisten toimien tunnistaminen tapahtuu ikään kuin luonnostaan. Vanhemmat, jotka ohjaavat ja valvovat lastaan, tunnistavat myös tämän antisosiaalisen käyttäytymisen ja puuttuvat siihen. Vanhemmat, jotka eivät tähän pysty, epäonnistuvat lapsen kasvatuksen tukemisessa eivätkä auta lasta kehittämään kykyä vastustaa tilannesidonnaisia impulseja (Wright & Beaver 2005, 1170).

Gottfredsonin ja Hirschin ajatus lapsen heikon itsekontrollin kehitymisestä liittyy yksinomaan vanhemmuuden puutteellisiin kasvatuskäytäntöihin. Kuitenkin kliinisessä ja käyttäytymisgeneettisessä tutkimuksessa on havaittu, että impulsiivisuus, tarkkaavaisuuden häiriöt (ADHD) ja hyperaktiivisuus ovat erittäin perinnöllisiä. Geneettisen perinnöllisyyden vaikutus lasten heikkoon itsekontrolliin kyseenalaistaa siis Hirschin ja Gottfredsonin ajatuksen siitä, että nämä piirteet olisivat yksinomaan vanhemmuuden aikaansaamia. (Wright & Beaver 2005, 1170-1171.) Wrightin ja Beaverin (2005) mukaan itsekontrolliteoriaan tulisi sisällyttää laajempi ja kehittyneempi

käsitys itsekontrollin alkuperästä, sillä geneettiset ja biologiset tekijät vaikuttavat olennaisesti yksilön itsekontrolliin yhdessä sosiaalisten vaikutusten kanssa.

Oli alhaisen itsekontrollin alkuperä mitä tahansa, esimerkiksi Salmi ja Kivivuori (2006) havaitsivat tutkimuksessaan, että itsekontrolli liittyi merkittäväällä tavalla nuoren rikosaktiiviseen käyttäytymiseen. Tutkimuksen mukaan nuoret, joilla on heikko itsekontrolli, olivat viisi kertaa todennäköisemmin osallisena toistuvaan rikollisuuteen kuin korkean itsekontrollin nuoret. Tutkimuksessa havaittiin, että vaikka itsehillintä näyttääkin olennaisesti liittyvän nuorisorikollisuuteen, ei se poista muiden tekijöiden merkitystä. (Salmi & Kivivuori 2006, 142.) Ylipäätään itsekontrollin ja rikosaktiivisuuden välinen yhteys on todettu useissa empiirisissä kriminologian tutkimuksissa (Vazsonyi, & Belliston 2007; Vazsonyi & Mikuška & Kelley 2017).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen lähtökohdat

Erityinen huolenpito on laajin mahdollinen rajoitustoimenpide, joka vaikuttaa monella eri tasolla nuoren itsemääräämisoikeuteen. Erityisen huolenpidon järjestäminen onkin viimesijainen,

sosiaalityöntekijän keino ja mahdollisuus rajoittaa haastavasti oireilevan nuoren toimintaa. Siksi kiinnostavaa on tarkastella, saadaanko vahvalla rajoittamisella sekä moniammatillisen tiimin tiiviillä työskentelyllä aikaiseksi toivottua muutosta. Lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuuden tutkimus on vähäistä, ja kuitenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden on työssään pyrittävä luottamaan näihin lain määrittelemiin viimesijaisiin vaihtoehtoihin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on sijoitusta tehdessään monien eettisten pohdintojen edessä: ei ole vedenpitävää näyttöä siitä, että edes erityisen tason laitospäristössä vakavasti oireilevan lapsen tai nuoren tilanteeseen löytyisi helpotusta – päinvastoin, pahimmillaan laitospäristö vain syventää nuoren ongelmia.

Vaikuttavuus onkin lastensuojelun tutkimuksen ”ikuisuusteema”, jota on haastavaa tutkimuksellisin keinoin lähestyä (Pekkarinen 2011, 49). Vaikuttavuuden arvioinnin suurena haasteena on sekä vaikuttavuus -käsitteen että sen arvioinnin määritelmien suhteellisuus. Vaikuttavuutta voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi käytäntöjen, prosessien, palveluiden laadun, asiakkaiden kokemusten tai kustannusten näkökulmasta. Lastensuojelun vaikuttavuuden tutkimus on vaikeaa myös siksi, että se vaatii pitkäaikaisseurantaa ja aineiston saatavuus on usein haastavaa. (Pekkarinen 2011, 49, 58.) Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiön (ITLA) rahoittamassa Lastensuojelun tieto ja tutkimus -hankkeessa selvitettiin 2010-luvun alun lastensuojelututkimuksen tilannetta Suomessa. Asiantuntijahaastatteluiden pohjalta selvisi, että lähes kaikki lastensuojelussa kohdattavista ilmiöistä vaativat lisätutkimusta ymmärryksen lisäämiseksi (Pekkarinen 2011, 57).

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaista kuvaa erityisen huolenpidon työntekijät rakentavat rikosaktiivisia asiakasnuorista. Nuorten tekemiin rikoksiin lukeutuvat päihde- ja huumausainerikokset, omaisuusrikokset ja väkivaltarikokset. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millä tavoin työntekijät puheessaan käsittelevät erityisen huolenpidon vaikuttavuutta näiden nuorten kohdalla. Tässä tutkimuksessa lähestyn vaikuttavuuden teemaa ja nuorten identiteettiä diskurssianalyysin keinoin, eli tarkastelen sitä, millaisia merkityssysteemejä työntekijät puheessaan rakentavat näiden teemojen ympärille. Erityiseen huolenpitoon ohjautuvat nuoret ovat erityisen hauraassa asemassa ja tämän vuoksi nuorten suora haastattelu on tutkimuseettisten lähtökohtien vuoksi pitkä prosessi. Tämän vuoksi toteutin tutkimukseni työntekijähaastatteluina. Haastattamani työntekijät edustavat sekä sosiaali- että terveydenhuollon ammattilaisia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Minkälaista kuvaa työntekijät rakentavat asiakasnuorista?
- 2) Miten työntekijät tulkitsevat työn vaikuttavuutta?

4.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Tutkimusaineistoni koostuu suomalaisen lastensuojelulaitoksen erityisen huolenpidon osaston työntekijöiden haastatteluista. Haastattelin tutkimusta varten viittä laitoksen työntekijää. Otin tutkimusta suunnitellessani yhteyttä eri laitoksiin ja lopullisen valinnan kriteerinä oli ensisijaisesti yksikön halukkuus osallistua tutkimuksen tekoon. Tärkeänä tekijänä oli myös aikataulullinen yhteensopivuus sekä se, ettei minulla ollut omaa asiakasta kyseisessä yksikössä. Kartoitin myös kollegojen kokemuksia eri tahoista, ja myös heidän kokemuksensa vaikuttivat tutkittavan yksikön valintaan.

Tutkimukseni aineistonkeruun toteutin yksilöhaastatteluilla. Menetelmänä haastattelu on joustava ja tämän vuoksi se sopii hyvin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Suora kielellinen vuorovaikutus antaa mahdollisuuden tiedonhankinnan joustavuudelle, sillä haastattelija pystyy ohjaamaan keskustelua tiedonhankinnan kannalta olennaisiin teemoihin. Lisäksi haastattelu antaa mahdollisuuden myös ei kielellisten viestien havainnoimiseen. (Hirsijärvi & Hurme 2005, 34.) Koin, että mahdollisimman vapaamuotoinen haastattelu tuki tutkimustani parhaiten ja tämän vuoksi haastattelut käytiin teemahaastatteluna. Teemahaastattelun ideana on se, ettei tutkija ennalta määrittele tarkkoja haastattelukysymyksiä, vaan määrittelee aiheen kannalta olennaiset teemat, joita haastattelussa käsitellään (Hyvärinen ym. 2017). Tutkimushaastatteluiden eri lajeissa teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja strukturoimattoman, niin sanotun syvähaastattelun välille (Hirsijärvi & Hurme 2005, 44). Siinä missä lomakehaastattelu on ennalta täysin määritelty ja strukturoimaton haastattelu taas täysin vuorovaikutustilanteessa elävä kokonaisuus, voidaan teemahaastattelu lukea puolistrukturoiduksi haastatteluksi.

Haastattelun teemoiksi hahmottelin Hirschin (1969) teorian mukaisesti yksilöiden tunnepohjaisen sitoutumisen tarkastelun, perinteisiin instituutioihin sitoutumisen, ajan käytön laillisiin toimintoihin ja lain noudattamista suosivien uskomusten kartoittamisen. Näiden teemojen kautta ajattelin pääseväni lähelle tutkimukseni kannalta olennaista sisältöä. Teemat ovat relevantteja sekä lastensuojelullisesta käytännön näkökulmasta että kriminologian teoreettisesta näkökulmasta. Lastensuojelun käytännön näkökulmasta ajatellen yksilön tunnepohjainen sitoutuminen esimerkiksi perheeseen, sitoutuminen instituutioihin kuten kouluun ovat olennaisia työskentelyn kohteita, sillä usein nuoren elämässä haasteet ilmenevät juuri näillä osa-alueilla. Nämä osa-alueet ovat olennaisesti

kytköksissä myös yksilön rikosaktiivisiin taipumuksiin, joten tämän vuoksi halusin koota haastattelut näiden teemojen ympärille.

Toteutin neljä haastattelua Teamsin välityksellä ja yhden puhelinhaastatteluna. Sain haastatteluun osallistuvien työntekijöiden yhteystiedot yksikön yhteyshenkilöltä, johon olin alun perin ensimmäisenä yhteydessä kysyäkseni kiinnostusta osallistua tutkimukseeni. Osa haastatteluista sovittiin yhteyshenkilön välityksellä ja osan sovin suoraan haastateltavan kanssa. Haastatteluun osallistuville työntekijöille lähetin sähköpostitse suostumus- ja tutkimuslomakkeen. Haastattelut kestivät kokonaisuudessaan 1- 1,5 tuntia. Lyhimmillään haastattelu kesti 1.27h ja pisimmillään 1.57h. Nauhoitin haastattelut puhelimeni äänitysovelluksella. Äänitallenteet kirjoitin puhtaaksi ja kokonaisuudessaan litteroitua aineistoa kertyi n. 150 sivua. Litteroinnin apuna käytin Google Docs -selainsovelluksen litterointitoimintoa, joka sallii äänitiedostojen lataamisen tietyn minuuttimäärän mukaan. Sovelluksen avulla sain litteroinnin raakaversiot luotua nopeasti, mutta ohjelma ei kuitenkaan tunnistanut joitakin sanoja, ja kirjallinen lopputulos oli pitkälti äänityksen laadusta riippuvainen. Epäselvät kohdat kävin läpi ja muokkasin ne äänitallennetta vastaavaan muotoon.

Itse haastattelutilanteiden suurimpana haasteena koin oman asemani epäselvyyden. Olen tottunut haastattelutilanteisiin, joissa toimin sosiaalityöntekijän roolissa eri verkostojäsenten kanssa. Tämä vaikeutti haastattelutilanteessa tutkijan roolin omaksumista, ja varsinkin ensimmäisten haastattelujen kohdalla jäin pohtimaan, oliko läsnäoloni ja kysymysten asetteluni liian tuttavallista tai johdattelevaa. Käsiteltävä ilmiö on minulle työni kautta tuttu, joten tietynlaiset ennakkoajatukset olivat väkisininkin läsnä haastattelutilanteissa. Lisäksi samaan aikaan kävin työssäni neuvotteluja erityisen huolenpidon osaston työntekijöiden kanssa, joten huomasin lipsuvani välillä toteuttamaan tätä jo opittua keskusteludynamiikkaa myös tutkimushaastatteluissa.

4.3 Diskurssianalyysi metodologisena viitekehystenä

Tutkielmani on laadullinen tutkimus eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisessa analyysissä on tärkeää pyrkiä pelkistämään niin sanotut raakahavainnot mahdollisimman pelkistetyksi ja suppeaksi havaintojen joukoksi (Alasuutari 2011). Tarkoitus on selkiyttää aineistoa ja tiivistää aineisto kuitenkin hävittämättä sen sisältämää informaatiota. Aineiston analyysillä pyritään siis uuden tiedon tuottamiseen, ensin käsittelemällä aineistoa selkeään muotoon. (Eskola & Suoranta, 1998.) Käytin tutkimukseni aineiston analyysimenetelmänä diskurssianalyysiä. Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi on laaja teoreettinen viitekehys, jonka ytimessä on ymmärrys kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan yhteen kietoutumisesta. Diskurssianalyysin lähtökohtana on sosiaalisen konstruktionismin teoria, joka perustuu ajatukseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Näin ollen tutkielmani lähtökohtana on tarkastella asiakasnuorten ja työn vaikuttavuuden kuvauksia kielen kautta rakentuvina.

Sosiaalinen konstruktionismi haastaa perinteistä ajatusta siitä, että tieto perustuu objektiiviseen ja ikään kuin puolueettomaan havainnointiin maailmasta. (Burr 2015, 3.) Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta todellisuus rakentuu ihmisten välisissä suhteissa ja päivittäisissä sosiaalisissa käytännöissä. Sosiaalisen kanssakäymisen olennaisena osana kieli on erityisen mielenkiintoiseksi katsottu vuorovaikutuksen väline ja todellisuuden muovaaja. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kielen tutkiminen avaakin näkökulman todellisuuden havainnoimiseen ja sen tutkimiseen, sillä kieli nähdään olennaisena osana todellisuuden rakentamista. Sosiaalinen konstruktionismi poikkeaa siis realistisesta näkökulmasta, jossa kieli tulkitaan todellisuuden kuvaajaksi. (Burr 2015, 3-5). Se, millä tavoin ymmärrämme todellisuutta, on aina kytköksissä historialliseen ja kulttuuriseen tilanteeseen, eli kaikki ymmärtämisen tavat ovat historiallisesti ja kulttuurillisesti suhteellisia (Burr 2015, 4).

Diskurssianalyysiin kuuluu erilaisia teoreettisista taustaoletuksia. Diskurssianalyysi on näistä taustaoletuksista muodostuva teoreettinen viitekehys, joka ohjaa tietynlaisiin tutkimusasetelmiin ja -menetelmiin. Diskurssianalyysiä on kuvattu esimerkiksi eräänlaiseksi sateenvarjokäsitteeksi, joka sulkee sisäänsä nämä eri taustaoletukset. Taustaoletusten painotus tutkimuksessa riippuu siitä, millä tavoin kukin tutkimusongelma ja -asetelma on määritelty.

Ensimmäinen näistä oletuksista on juuri kuvailemani oletus kielenkäytön todellisuutta rakentavasta luonteesta. Diskurssianalyysissä analysoidaan sitä, millä tavoin sosiaalista todellisuutta tuotetaan

erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Kielenkäyttö ei toisin sanoen ole vain olemassa olevan todellisuuden kuvaamista, vaan se on olennainen osa tämän todellisuuden *konstruoimista* eli merkityksellistämistä. Kielenkäyttö on siis sosiaalista todellisuuttamme järjestävä, rakentava, uusintava ja muuntava käytäntö. (Jokinen ym. 2016, 20-21.) Toiseksi todellisuuden nähdään koostuvan rinnakkaisista, keskenään kilpailevista merkityssysteemeistä. Diskurssianalyysin tarkoituksena on kuvata sitä, millä tavoin sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä kielenkäytön keinoin jatkuvasti rakennetaan (Jokinen ym. 2016, 23). Sosiaalinen todellisuus koostuu monista rinnakkaisista ja samaan aikaan vaikuttavista merkityssysteemeistä. Ei voida siis ajatella, että yksi tietty merkityssysteemi luonnehtisi todellisuutta sitä suoraan heijastaen, vaan todellisuus on pikemminkin kirjava, useiden rinnakkaisten tai keskenään kilpailevien merkityssysteemien luoma kokonaisuus. Käsitteenä merkityssysteemi ei ole välttämättä pelkästään sanallisesta ilmaisusta koostuva, vaikka asioiden merkityksellistäminen tapahtuukin pääosin sanallisen viestinnän keinoin. Kuitenkin, myös ei-sanalliset teot voidaan lukea osaksi merkityssysteemiä. (Jokinen ym. 2016, 25-27.)

Kolmantena taustaoletuksena on oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta. Kontekstilla tarkoitetaan asiayhteyttä, viitekehystä, jossa tietty asia esiintyy. Analyysin kohteena oleva toimintaa tunnistetaan tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuvana, ja nämä osatekijät pyritään huomioimaan tulkintaa tehdessä. Diskurssianalyysissä esimerkiksi aineiston vuorovaikutuksellisuus on aineistolle lisäarvoa tuova tekijä, toisin kuin esimerkiksi sellaisissa haastattelututkimuksissa, joissa haastattelijan vaikutusta halutaan minimoida. (Jokinen ym. 2016, 29-30.) Neljäntenä on oletus siitä, että toimijat ovat kiinnittyneitä erilaisiin merkityssysteemeihin. Diskurssianalyysissä keskitytään yksilön sijaan sosiaalisiin käytäntöihin. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöä ei tarkastella tämän tietoisten ajatusten, mielen tai intentioiden kautta, vaan yksilöä ja toimijaa havainnoidaan hänen kielenkäyttönsä ja siihen liittyvien laajempien merkityssysteemien kautta. Merkitysten nähdään rakentuvan sosiaalisissa käytännöissä ja tietyissä konteksteissa. (Jokinen ym. 2016, 34.)

Viidentenä taustaoletuksena on oletus siitä, että kielenkäyttöön kuuluu olennaisesti sen seurauksia tuottava luonne. Kielenkäyttö on asioiden kuvaamisen ohella myös aktiivista, todellisia seurauksia tuottavaa toimintaa. Kielenkäyttö on usein vaihtelevaa johtuen kielen monikäyttöisyydestä ja siitä, että sen avulla tehdään erilaisia asioita ja tuotetaan monenlaisia funktioita. Funktioilla tarkoitetaan siis niitä mahdollisia seurauksia, joita kielenkäytöllä voi olla (Suoninen 2016, 43). Diskurssianalyysissä huomio voidaan kohdentaa esimerkiksi siihen, mitä tietyillä ilmaisuilla

tuotetaan ja tehdään. Tilannekohtaisten funktioiden lisäksi kielenkäytöllä on myös ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan limittäisyyteen (Jokinen & Juhila 2016, 75).

Tutkimusprosessin metodologialla eli menetelmillä tarkoitetaan keinoja, joilla rakennetaan teoreettisesti perusteltu tutkimusasetelma, joka mahdollistaa empiirisen todellisuuden (eli aineiston) tutkimisen. Empiirisessä tutkimuksessa metodologian tehtävänä on ylittää teorian ja aineiston välinen kuilu. (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 139.) Pietikäisen ja Mäntynen (2020, 139) mukaan metodologiasta puhutaan käytännössä tutkimuksellisinä menetelminä, joilla tarkoitetaan ”teoreettiseen lähtökohtaan perustuvaa, tutkimuskysymykseen nivoutuvaa ja systemaattista tapaa analysoida ja lähestyä aineistoa”. Diskurssianalyyseissä ei käytetä vain yhtä menetelmää. Diskurssianalyysetutkimuksia yhdistää yhteinen teoreettinen tausta, mutta käytännössä ei ole olemassa vain yhtä diskurssianalyysiä, jota kaikki diskurssintutkijat käyttäisivät. (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 141.) Diskurssianalyysi mahdollistaakin eri asioiden tarkastelun erilaisten käsitteiden kautta.

Diskurssi on käsitteenä moniulotteinen, sillä ne ovat samanaikaisesti sekä kielellisiä että sosiaalisia. Diskurssit tulevat esiin kielenkäytössä, mutta ne kytkeytyvät olennaisesti käytäntöihin ja normeihin, jotka määrittelevät ja rajaavat sitä, mitä voi sanoa. Nämä käytännöt puolestaan ovat historiallisesti muokkautuneita, mutta ajallisesti ja paikallisesti määräytyneitä. Käytänteet määrittelevät sitä, miten asioista voi, saa, pitää ja kannattaa puhua tai vaieta. Diskurssit ovat kytköksissä tapoihimme ja mahdollisuuksiimme tietää ja vaikuttaa. Diskurssin sanotaan ikään kuin tuottavan puhuntansa kohdetta, eli kun tiettyä asiaa tai ilmiötä merkityksellistetään yhdestä näkökulmasta, muodostuu siitä tietty näkemys tai totuus. Samaa asiaa tai ilmiötä on mahdollista tulkita ja lähestyä lukuisista eri näkökulmista käsin. Näin ollen saman asian ympärille syntyy erilaisia diskursseja ja erilaisia totuuksia, jotka merkityksellistävät kohdettaan eri tavoin. Tämä asetelma asettaa diskurssien väliset suhteet keskenään kilpaileviksi ”totuuden” arvon määrittelijöiksi. (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 40.)

4.4 Aineiston analyysi

Aloitin aineiston analyysiä alustavasti jo haastatteluvaiheessa, jolloin huomasin tiettyjen teemojen nousevan esiin useimmissa puheenvuoroissa. Yhteneväisyyksien lisäksi haastatteluaineistoissa oli

myös toisistaan poikkeavia havaintoja ja huomioita. Analyysivaiheen alussa paneuduin diskurssianalyysiin ja diskurssianalyttisen tutkimuksen eri tasoihin kirkastaakseni oman tutkimukseni päämääriä. Diskurssianalyysissä tutkimustulos ei koostu pelkästään siitä, että tutkija tekee aineistosta havaintoja, vaan tutkijan tehtävänä on tulkita havaintoja ja muodostaa niistä päätelmiä (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 133).

Haastattelujen jälkeen suoritin äänitallenteiden litteroinnin, joka tarkoittaa aineiston muuttamista tekstimuotoon. Litteroinnissa olennaista on aineiston käsittely tutkimuskysymysten edellyttämällä tarkkuudella. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli aineistoa on tarkoitus analysoida myös ei-sanallisen viestinnän ja haastattelun dynamiikan näkökulmista, on näiden havaintojen tarkka kirjaaminen olennaista myös litterointivaiheessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 139.) Tässä tutkimuksessa sanattoman viestinnän muodot eivät ole olennaisessa roolissa, joten toteutin litteroinnin pelkän sanallisen kerronnan tarkkuudella. En kokenut, että tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää aineiston analyysiltä haastattelun dynamiikan havainnointia, sillä pääosassa oli kuitenkin haastateltavan henkilökohtaisten kokemusten sijaan laajempien teemojen käsittely, eikä haastattelu sinänsä kohdistunut työntekijöihin itseensä tai heidän henkilökohtaiseen elämäänsä. Litteroinnin apuna käytin Google Docs -litterointisovellusta, jonka avulla litteroitua aineistoa kertyi 209 sivua fonttikokoa 16 käyttämällä. Äänitallenteen laadusta riippuen litteroidussa aineistossa oli korjailtavaa, joten kävin aineistoa tarkkaan läpi ja korjasin epäselviä kohtia. Tässä käytin apuna myös äänitallenteita. Sovellus kirjasi litterointiin automaattisesti äänitallenteen kohdat, joten haastatteluiden tiettyihin kohtiin palaaminen oli helppoa.

Varsinaisen aineiston analyysin aloitin lukemalla litterointeja läpi useaan kertaan ja tein haastatteluista heränneistä havainnoista muistiinpanoja. Kokonaiskuva aineistosta alkoi hahmottua, ja eri haastattelujen yhtäläisyydet ja eroavaisuudet alkoivat muodostua selkeämmiksi kokonaisuuksiksi. Diskurssianalyysissä päätelmät eivät koske ainoastaan kielellisiä yksityiskohtia, vaan kielenkäytön ja kontekstin suhdetta (Pietikäinen 2020, 133). Aineistoa läpikäydessäni suhteutin sitä tutkimukseni teoriataustaan. Diskurssianalyysiä tehdessä tutkimus onkin paitsi varsinaisen tutkimusongelman, myös sitä ympäröivien teorioiden ja käsitteiden tutkimista (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 133).

Kun olin luonut aineistosta selkeän kokonaiskuvan, ryhdyin tarkastelemaan kokonaisuutta siitä nousevien erilaisten teemojen kautta. Näitä teemoja ryhmittelin sen mukaan, millä tavalla ne vastasivat kahteen eri tutkimuskysymykseeni. Konkreettisesti tämä tarkoitti sitä, että järjestin

aineistoa kahteen eri kategoriaan sen mukaan, millä tavoin ne asettuivat suhteessa tutkimuskysymyksiin ja rajasin aineistoa sen mukaan, mikä oli oikeasti relevanttia tutkimukseni kannalta. Näistä kahdesta kokonaisuudesta lähdin etsimään keskusteluissa toistuvia palasia, joista muotoutui erilaisia merkityssysteemejä. Käsittelin aineistoa sekä fyysisenä kokonaisuutena että tekstitiedostoina. Aluksi aineistoa oli helpompi hahmottaa, kun se oli selkeänä paperitulosteena helposti luettavissa ja ryhmiteltävissä. Aineiston tultua tutuksi keskityin kuitenkin sen käsittelyyn tietokoneella, jolloin esimerkiksi eri haastattelujen ja lainausten ryhmittely ja värikoodaus sujui helpommin.

Diskurssianalyysiä varten ei ole olemassa tiettyjä ohjelmia tai työkaluja, joita käyttämällä olisi mahdollista saada vastaus tutkimuskysymykseen. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa lähestytään teorian valossa aineiston itsensä ehdoilla. (Pietikäinen & Mäntynen 2020, 141.) Lähestyinkin aineistoa tässä vaiheessa tarkasti tutkimuskysymyksen kautta, minkä johdosta käsittelin ikään kuin kahta erillistä aineistoa, joista toinen pyrki vastaamaan kysymykseen siitä, millaisia identiteettejä työntekijät nuorille puheessa tuottavat. Tämän jälkeen lähdin pohtimaan sitä, miten työntekijät kuvaavat työn vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Diskurssit esiintyvät tekstin sisällä pieninä osina, joista tutkija oman tulkintansa pohjalta muodostaa yhdenmukaisen kokonaisuuden eli diskurssin. (Suoninen 2016, 53.) Aineistoa läpikäymällä ja sitä ryhmittelemällä sekä muistiinpanoja tekemällä tekstistä alkoi muodostua erilaisia diskursseja. Aineisto jäsenyi siis aluksi kahteen eri palaseen, mistä pilkoin pienempiä kokonaisuuksia ja näistä pienistä kokonaisuuksista muodostui erilaisia diskursseja. Aineistosta nousi aluksi kahdeksan eri diskurssia, jotka päädyin analyysin edetessä tiivistämään kuuteen diskurssiin. Näitä diskursseja avaan tarkemmin Tulokset-luvussa ja taulukossa 1.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen periaatteisiin kuuluu pyrkimys olla aiheuttamatta tarpeetonta haittaa tutkittaville, minkä vuoksi tutkijan on tärkeää perehtyä ennakolta tutkittavaan yhteisöön, kulttuuriin ja näiden historiaan (TENK 2019). Omassa tutkimuksessani en ollut suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, mutta tutkittavat olivat silti henkilöinä havainnoinnin kohteena. Tutkimuksessa käytettävän aineiston

henkilöillä oli oikeus osallistua tutkimukseen tai vaihtoehtoisesti kieltäytyä osallistumasta, joten tutkittavien suostumus heistä kerätyn aineiston hyödyntämiseen oli tutkimukseni keskeinen eettinen periaate.

Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin mukaisesti minun oli arvioitava suunnitteilla olevaa tutkimustani ja arvioitava tutkimuksessa osallisena oleville henkilöille mahdollisesti koituvaa haittaa ja pyrittävä ennakoimaan ja minimoimaan tämän mahdollisen haitan toteutumista. (TENK 2019.)

Tutkimuksessani haastattelin erityisen huolenpidon osaston moniammatilliseen tiimiin kuuluvia työntekijöitä, jotka ovat työssään tekemisissä arkaluontoisten tietojen ja haastavien, erityisen hauraassa asemassa olevien nuorten kanssa. TENK:in (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti minun oli toteutettava tutkimukseni myös siten, ettei tutkimuksestani koidu riskejä, vahinkoja tai haittaa myöskään tutkimukseni kohteena oleville yhteisöille tai muille tutkimuskohteille. Tutkimukseni kohteena oleva lastensuojeluyksikkö tai sen työntekijät eivät siis ole nimensä tai ammattinsa puolesta tunnistettavissa mahdollisten riskien ja haittojen mahdollisuuden minimoimiseksi.

Haastateltavat osallistuivat tutkimukseeni vapaaehtoisesti ja tutkimusta varten keräsin vain tutkimuksen kannalta tarpeelliset henkilötiedot. Informoin haastateltavia tutkimukseni tarkoituksesta ja toteuttamisesta. Tutkimushaastattelut suoritettiin verkkovälitteisesti sekä puhelimitse ja kaikki kerätty data tallennettiin kaksivaiheisen tunnistuksen taakse Tampereen yliopiston verkkotallennustilaan. Koko aineisto tuhottiin välittömästi tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimukseni kannalta olennaista oli haastateltavien suojaaminen ja heidän tunnistettaavuutensa minimoiminen niin, että heidän identiteettinsä ja tutkimuksen toteuttamispaikka pysyy salaisena. Haastateltavat ovat työssään jo valmiiksi haastavassa asemassa työpaikan luonteen huomioiden. Tutkimusaiheeni on arkaluonteinen paitsi kohderyhmän alaikäisyyden vuoksi, myös siksi koska siinä tutkitaan myös väkivaltaan, rikollisuuteen ja huumeidenkäyttöön liittyviä kysymyksiä. Nämä nostavat tutkimuksellisesta näkökulmasta esiin kysymyksiä tietojen luottamuksellisuudesta ja vaitiolovelvollisuudesta (Kuula 2011, 68). En käsittelyt edellä mainittuja teemoja yksikössä asuvien nuorten kanssa, sillä haastattelin heidän parissaan työskenteleviä ammattilaisia. Tästä huolimatta minua sitovat kaikkiin tietoihin liittyvä vaitiolovelvollisuus ja tietojen käsittelyn luottamuksellisuus.

Tutkimukseni raportoinnissa olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että haastateltavien sekä tutkimuksen kohteena olevan lastensuojeluyksikön anonymiteetti säilyy ja tutkimukseni

yleisperiaatteena on TENK:in (2019) ohjeistuksen mukaisesti, että tutkimukseen osallistuneiden ja julkaisussa mainittujen henkilöiden yksityisyyttä suojellaan. Tutkimuksen kohteena oleva laitos ja sen työntekijät valikoituivat tietyin perustein. Kriteerinä oli yksikön myönteinen suhtautuminen tutkimuksen tekoon, aikataulullinen yhteensopivuus sekä se, ettei minulla ollut omaa asiakasta kyseisessä yksikössä. Tutkimuseettisestä näkökulmasta on tärkeää, etten tuo tutkittavasta laitoksesta tai sen henkilökunnasta mitään tunnistettavia tietoja esiin. Myös nuorten yksityisyyttä pyrin suojaamaan esimerkiksi siten, että keskusteluissa ei tullut esiin tunnistettavia piirteitä kuten nuoren sukupuolta.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni analyysin tulokset. Aineistosta löytyneet diskurssit havainnollistuvat taulukossa 1., ja kuten taulukon perusteella voi havaita, aineiston analyysissä muodostuneet diskurssit muodostavat ikään kuin vastinparit. Vastinparien muodostuminen ei ollut alun perin tarkoituksellista, mutta analyysin edetessä huomasin diskurssien asettuvan tällä tavoin loogiseen järjestykseen. Työntekijöiden puheessa muodostuneet kuvaukset nuorista ja erityisen huolenpidon vaikuttamiskeinoista asettuivat siis vastaamaan toisiaan, puheessa esitettiin nuorta ja tämän tilannetta kuvaavat ongelmat ja haasteet, ja myöhemmin sanoitettiin erityisen huolenpidon vastaus tähän haasteeseen.

Seuraavissa luvuissa esittelen aineistosta löytyneet diskurssit ja kuvaan diskursseja aineisto-otteiden kautta. Valitsin aineisto-otteiksi diskurssia parhaiten kuvaavia otteita, mutta lähtökohtaisesti kaikki otteet ovat jollain tavoin kuvautuneet myös muiden haastateltavien puheessa. Aloitan nuorten kuvailuun liittyvistä diskursseista, minkä jälkeen käsittelen erityisen huolenpidon vaikuttavuuden diskursseja.

Taulukko 1.

Nuori	Ehon vaikuttavuus
<p>Kriisidiskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilanteen nopea eskaloituminen - Syvä kierre päihde- ja rikosmaailmassa, jengityminen - Nuorten tilanteet aiempaa vakavampia 	<p>Pysäyttämisen diskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilanteen pysäyttäminen - Rikollisen toiminnan ja päihdekäytön estäminen - Nuoren tilanteeseen vaikuttaminen helppoa erityisten olosuhteiden vuoksi
<p>Turvattomuuden diskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Repaleinen tausta, useita sijaishuoltopaikan muutoksia - Kiintymyssuhteiden ongelmat - Kulkeminen paikasta ja paikkakunnasta toiseen - Jengit ja väkivalta 	<p>Huolenpidon diskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Intensiivinen aikuisen läsnäolo - Pyrkimys luottamuksellisuuteen ja turvallisuuteen - Ongelmien käsittely ja kohtaaminen - Nuoren tilanteeseen vaikuttaminen helppoa erityisten olosuhteiden vuoksi
<p>Sitoutumattomuuden diskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Peruskoulu kesken, koulunkäynnin haasteet - Harrastusten sijaan päämäärätön hengailu - Itsekontrollin haasteet 	<p>Kiinnittymisen diskurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koulunkäynnin tukeminen - Psykkisten haasteiden kartoitus, tilanteen arviointi ja kontaktien luominen - Yhteistyö perheen ja sijaishuoltopaikan kanssa - Nuoren tilanteeseen vaikuttaminen lyhytaikaista

5.1 Nuoria kuvaavat diskurssit

5.1.1 Kriisidiskurssi

Aineistosta nousi selvästi nuorten päihde- ja rikoskierteen nopea eteneminen yhtenä viime vuosien kehitystrendinä. Tässä diskurssissa nuoret kuvataan nopeasti kriisiytyvien tilanteiden kautta. Haastateltavien puheessa toistuivat vakavan päihdekäytön ja vakavan rikollisuuden kuvaukset. Myös nuoren lastensuojelutaustaa kuvattiin paikoin nopeaksi prosessiksi.

Yksi haastateltavista toi esiin, että erityiseen huolenpitoon tulevan nuoren taustalla saattaa olla yllättävänkin lyhyt lastensuojelun historia. Tämä kertoo tilanteen nopeasta eskaloitumisesta, sillä mahdollinen päihde- ja rikoskierre on huostaanoton täytäntöönpanon tai mahdollisesti kiireellisen sijoituksen aikana ollut jo siinä pisteessä, että varsinainen matka erityisen huolenpitoon ei ole ollut pitkä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että niin kutsuttuja ennaltaehkäiseviä lastensuojelun avohuollon tukitoimia ei ole pystytty joko ajoittamaan oikein, tai parhaimmillaan aloittamaan ollenkaan.

Ote 1, H3: ”Että jotenkin sillä tavalla tuntuu, että nää niinku oireilee vakavammin ja - - silleen, että se jotenkin eskaloituu nopeammin, mutta että on semmoisia siis näitä -- kenellä on se koko huostaanotto prosessi vielä kesken tai – ovat kiireellisesti sijoitettuja eholle, että että kyllä tässä niinku monenlaista on.”

Otteessa 1 haastateltavan puheessa nuorten tilanteita kuvataan nykyhetkessä, jossa nuorten oireilu näyttäytyy vakavampana verrattuna aiempaan. Tämä tulee esiin sanavalinnoissa kuten ”nää niinku oireilee vakavammin” ja ”se jotenkin eskaloituu nopeammin”. Puheessa rakentuu ajallinen narratiivi, jossa nykyhetki näyttäytyy sekä nuorten oireilun että tilanteiden eskaloitumisen kautta vakavampana, kuin aiemmin. Puheenvuoroon tiivistyy yleinen yhteiskunnallinen kehitystrendi, jossa huostaanottojen ja laitossijoitusten määrä on ollut noususuhdanteessa ja rajallisten sosiaali- ja terveyshuollon resurssien myötä tilanteet pääsevät kriisiytymään pitkälle ennen, kuin asiaan puututaan.

Otteessa 1. haastateltava kuvaa nuorten käyttäytymistä oireilun termillä, mikä viittaa ajatukseen siitä, että nuoren ongelmallisen käytöksen taustalla on sellaisia tekijöitä, joiden vaikutuksesta nuori oireilee, eli käyttäytyy jollain tavalla poikkeavasti. Oireella ja oireilulla viitataan merkkeihin sairaudesta tai epätavanomaisesta tilanteesta. Nuoren rikollinen ja poikkeava käyttäytyminen kuvautuu siis oireena taustatekijöistä riippuvaiseksi. Asiakasnuoresta rakentuukin puheessa kuva

yksilöstä, jonka haastava käyttäytyminen on eri taustatekijöiden tulos, eikä esimerkiksi osoitus nuoren täysin tahdonalaisesta toiminnasta. Ongelmaa lähestytään oireilun käsitteen kautta myös seuraavassa otteessa:

Ote 2, H4: ”No ehkä se on ollut nyt, jos ajattelee ihan viimeisimpiä vuosia niin ollut pinnalla, että tuota eholle on sijoitettu aika paljonkin semmoisia nuoria, jotka ovat juuri täyttämässä 18 ja ne on ollut tyypillisesti mun mielestä just tällaisia, jotka päihteillä ja rikoksilla on oireillut. Että varmaan -- sosiaalityöntekijät on ajatellut, että se on semmoinen viimeinen, mitä voi tehdä ennen kuin nuori -- sitten täysi-ikäistyy. Että mun mielestä se on ollu -- semmoinen ihan näiden viimeisimpien vuosien tyypillinen juttu. Että - - aikaisemmin ehkä niitä oli mun mielestä vähemmän.”

Haastateltava kuvaa pian täysi-ikäistyviä nuoria, jotka oireilevat päihtein ja rikosin. Näiden nuorten kohdalla haastateltava kuvaa erityistä huolenpitoa sosiaalityöntekijän viimeisenä keinona puuttua tilanteeseen ennen nuoren täysi-ikäistymistä. Haastateltava kuvaa, että aiempina vuosina tämän tyyppisiä asiakkaita oli vähemmän. Tässä puheenvuorossa haastateltava ei avaa sitä, ovatko nuoret tulleet lastensuojelun piiriin hiljattain, vai onko taustalla ollut mahdollisesti pitkään lastensuojelun asiakkuus. Otteesta käy kuitenkin ilmi, että erityinen huolenpito on viimeinen mahdollisuus vaikuttaa haitalliseen kehityskulkuun: ”viimeinen, mitä voi tehdä”. Puheessa rakentuu käsitys tilanteesta, jossa nuori on vielä hetken aikaa ulkopuolisin keinoin rajoitettavissa. Samalla tämän käyttäytyminen on edelleen taustatekijöistä riippuvaista oireilua.

Ote 3, H2: ”-- Se on nyt viime aikoina mun mielestä niinku enemmän ja enemmän niinku noussut tavallaan, että se tai sitä on enemmän, että nuorella on voi olla tosi, tosi vakavaa päihdekäyttöä. Ne voivat todella syvällä rikollisuudessa. Sitten sitä on niinku alkanut olemaan enemmän ja enemmän. Ja nuorempia ja nuorempia jotenkin.”

Ote 4, H5: ”Mun mielestä viime vuosina koko ajan kasvavassa määrin ehkä -- voisi sanoa, että tulee niinku tällainen raju huumeiden käyttö ja suonensisäisten huumeiden käyttö on niinku kasvavassa määrin, tosi nuorella iällä jo ollaan - - aika pahassakin huumeikierteessä. Se nyt on ainakin ollut ollut semmoinen mikä nyt -- viime aikoina on ehdottomasti ollut - - jotenkin trendi”

Otteissa 3 ja 4 työntekijöiden puheessa ilmenee jälleen ilmiön kiihtyvyyttä kuvaava ajallinen narratiivi, jota korostetaan ilmauksin ”sitä on niinku alkanut olemaan enemmän ja enemmän. Ja

nuorempia ja nuorempia jotenkin.” Otteessa viisi haastateltava kuvaa vakavaa huumausaineiden käyttämistä kasvavamassa määrin näkyvänä ”viimeaikojen trendinä”. Ongelman haastavuutta korostetaan näkyvästi otteessa 3: ”tosi, tosi vakavaa päihdekäyttöä” ja ”todella syvällä rikollisuudessa”. Otteessa 4 käyttöä kuvataan kuvauksin ”pahassa huumeikierteessä” ja ”vakava päihdeidenkäyttö”. Otteet rakentavat osaltaan kuvaa nuoresta, jonka päihde- ja rikoskierre on työntekijöiden näkökulmasta poikkeuksellisen syvä ja haastava. Otteessa 5 haastateltava tulkitsee ilmiötä huumeiden helpon saatavuuden kautta:

Ote 5, H5: ”Sit sit on toi huumeiden - - helppo saatavuus. Ehkä sekin on osittain tämän lisääntyneen viestinnän kautta - - että niinku noin yleisesti niin niin se on niinku ilmiö, että huumeita tilataan - - niin postitse johonkin - - naapurikauppaan ja käydään sieltä hakemassa.”

Haastateltava nostaa puheenvuorossa esiin yleisesti ”lisääntyneen viestinnän” ja sen, että tämä mahdollistaa myös huumausaineiden helpon saatavuuden. Huumausaineiden käyttäminen linkittyy usein myös muuhun rikolliseen toimintaan. Haastateltavat kuvaavat, että nuorten keskuudessa suuri osa rikoksista liittyy juuri päihdekäyttöön ja haastateltavien puheessa huumausaineiden käytön myötä esiin nousevat myös siihen liittyvät muut ilmiöt, kuten väkivaltarikokset ja ryöstöt.

Ote 6, H3: ”-- Ja kyllä niinku sitten nämä huumausainerikokset. Tietenkin se suurin suurin sitten ryöstöt, varkaudet, petokset. Tapon yrityksiä voi olla, vainoamista ollut. -- Kyllähän meille tulee aika paljon nuoria suoraan -- vankilasta, että heillä -- on joku tutkinta kesken tai--. Ei ole ehdottomia vankeusrangaistuksia nyt mun aikana tullut, mutta tällöiset on tuota seurantaa, on matkustuskieltoa, on jalkapantaa.”

Otteessa 6 haastateltava kuvaa erityiseen huolenpitoon tulevien nuorten rikostaustaa. Vaikka puheenvuorossa tuleekin esiin, että ehdottomia vankeusrangaistuksia ei ole ollut, on eholle ohjautuvilla nuorilla ollut useita rikosseuraamuksellisia kontrollitoimenpiteitä kuten matkustuskielto tai jalkapanta.

Ote 7, H1: ”Että toinen ehkä yksi vaikeaa on se, että joku on aivan niinku tosi pitkällä päihdekoukussa, jolloin se riippuvuusmaailma vie sinut siihen, jolloin ne rikokset saattaa tulla siitä syystä, että sun on saatava aineita tai että sä joudut tilanteisiin missä on pahoinpitelyä tai muuta.”

Rikosaktiivisuuden taustaa selitetään tässä diskurssilla olennaisesti päihdeidenkäyttöön liittyvänä liitännäisilmiönä. Otteessa 7 haastateltava kuvaa, että päihdekoukun syventyessä nuori päätyy tekemään rikoksia päihdekäytön mahdollistamiseksi. ”Riippuvuusmaailma” altistaa myös tilanteille, jossa väkivalta on olennaisesti läsnä. Otteessa 8 haastateltava kuvaa samankaltaista tilannetta, mutta tuo esiin myös sen, että nuoren taustalla olevat väkivaltarikokset saattavat liittyä myös sijaishuoltoapaikan ohjaajiin kohdistettuun väkivaltaan.

Ote 8, H4: ”Useimmat (rikokset) liittyy päihteisiin, päihdeiden käyttöön. Sitten on aika paljon jotain varkauksia, näpistyksiä. Nuori yrittää hankkia sitä rahaa ja useinhan sekin liittyy nimenomaan siihen päihdeiden käyttöön. Sitten on myöskin pahoinpitelyitä. Ja tuota ne on saattanut liittyä kanssa niihin päihteisiin, mutta on voinut myöskin -- liittyy niihin tilanteisiin, että nuori yrittää päästä hatkoille jostain laitoksesta ja sitten siinä yhteydessä esimerkiksi. ”

Pahimmillaan nuorten taustalla on vakavaa rikollisuutta, jossa on mukana jo järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä. Tämä rakentaa osaltaan nopean kriisiytymisen diskurssia, sillä rikosaktiivinen nuori on mahdollisesti hyvinkin nuorella iällä päätenyt hyvin syvälle rikollisuuteen, jossa saattaa olla jopa järjestäytyneen toiminnan piirteitä.

Ote 9, H3: ”-- se on niinku sillä tavalla järjestäytyntä, että -- on aseita, on väkivaltaa, on tämmöisiä, että nuoria esimerkiksi voidaan käyttää kaikenlaisina juoksupoikina -- tämmöisiä järjestettyjä tappeluita semmoisia meillä on ollut että -- nää nuoret --ikään kuin, että heille tulee käsky jostain ylempää, että menkää hakkaamaan se joku jossain ja tai menkää ryöstämään tämä joku ja nää menee sitten.”

Kriisidiskurssissa haastateltavat luovat puheessaan vertailupohjaa sitovat kerrontaansa ajalliseen kontekstiin, jonka valossa kyseinen kehitystrendi näyttäytyy ”viimeisimpien vuosien tyyppillisenä juttuna”. Lyhyen asiakkuushistorian rinnalla myös nuorten rikollinen käyttäytyminen kuvautuu työntekijöiden puheessa nopean eskaloitumisen ja vakavuuden termein. Tässä diskurssissa nuori on EHO:lle tullessaan hyvin vakavassa ja akuutissa tilanteessa. Päihdekäyttö on edennyt pahimmillaan jo suonensisäisten huumausaineiden käyttöön. Osaltaan selityksiä ilmiölle haetaan lisääntyneistä viestintämahdollisuuksista ja huumausaineiden helpposta saatavuudesta. Helppo saatavuus ei kuitenkaan yksinään mahdollista pitkäaikaista käyttöä, vaan kuten otteissa 7 ja 8 kuvataan, riippuvuuden myötä usein myös rikokset astuvat mukaan kuvaan. Huumausaineiden aktiivinen käyttö ei ole ilmaista, joten nuorten on keksittävä keinoja rahoittaa päihdekäyttöään ja tämä puolestaan

johtaa näpistyksiin, varkauksiin ja ryöstöihin. Myös väkivaltarikokset kuvataan päihdemaailmaan liittyviksi, mutta väkivaltaa esiintyy myös sijaishuoltopaikkojen henkilökuntaa kohtaan. Kaiken kaikkiaan tässä diskurssissa nuori ja tämän tilanne kuvautuvat vakavalla tavalla itselleen vahingollisena. Keskiössä on nimenomaan nuoren itsensä vakava ja itsetuhoinen käyttäytyminen.

5.1.2 Turvattomuuden diskurssi

Tässä diskurssissa asiakasnuori kuvataan repaleisen taustan ja vakiintumattomuuden kautta. Nuorella on taustalla lukuisia sijaishuoltopaikan muutoksia, jotka osaltaan ovat vaikuttaneet elämän epävakauteen ja turvattomuuteen. Haastateltavien puheessa sijaishuoltopaikan muutokset kertovat lukuisista hylkäämiskokemuksista alkaen huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta. Turvattomuus tulee esiin myös lapsuuden kokemusten ja kiintymyssuhdehäiriöiden kuvailun kautta. Työntekijöiden puheenvuoroissa nuorten taustan irrallisuus ja turvattomuus tuli esiin erityisesti muutosten korostamisena sekä nuorten toistuvina hatkoina.

Ote 10, H4: ”Kyllä monilla on sitä, että heillä on useita sijoituksia taustalla, että on tavallaan pompoteltu paikasta -- toiseen ja -- sitten tota jossain kohtaa tätä on päädytty siihen, että nuori tarvitsee ehjakson, ja sitten - - jakson aikana on tarkoitus taas miettiä, että mikä on sitten se paikka ehon jälkeen.”

Ote 11, H3: ”Useat lapset ovat silleen et voi sanoa -- käynyt läpi yli 5 paikkaa - 10 paikkaa. Semmoisia on on niinku harmittavan paljon ja sitten sitten tosiaan, että se eholla kun 3 kuukautta alkaa lähestyy täytyi mistään niin siinä vaiheessa sitten vasta aletaan niinku selvittelemään mikä se seuraava paikka olisi.”

Ote 12, H5: ”-- Siinä on tyypillisesti taustalla aika -- monta toimenpidettä joo, että taitaa olla 21 sijaishuoltopaikan muutosta taitaa olla - - henkilökohtainen - - ennätys, mitä mä oon nähnyt tässä näin. Että hän oli ollut sitten ihan niinku ihan pohjoisimmasta Suomesta ihan eteläisimpään ja ihan itäisimmästä ihan läntisimpään ja joka puolella niinku sinne tänne tuonne ja --”

Otteissa 10, 11 ja 12 nousee vahvasti esiin se, että erityiseen huolenpitoon tulevilla nuorilla on taustallaan pahimmillaan kaksinumeroinen määrä sijaishuoltopaikan muutoksia, eli tilanteita, joissa nuori muuttaa sijaishuoltopaikasta toiseen. Haastateltava kuvaa otteessa 10., että nuorta on

”pompoteltu” paikasta toiseen. ”Pompottelu” kuvaa nuorta toiminnan ja päätösten kohteena, jolla ei juuri ole mahdollisuutta vaikuttaa ylhäältä päin tuleviin päätöksiin. Pompottelulla on tässä kontekstissa negatiivinen kaiku, sillä se merkitsee paikasta toiseen siirtymistä usein. Nuoren kohdalla tämä merkitsee sitä, että paikkakuntasidonnaiset palvelut, kuten koulupaikka ja terveydenhuollon kontaktit vaihtuvat toistuvasti. Myös ystävyys- ja seurustelusuhteet ja niiden ylläpitäminen epävarmuuden ja olinpaikan vaihtumisen keskellä luovat oman ulottuvuutensa tilanteisiin. Nuoren tilanteissa pysyvää on siis epävarmuus, ja tätä epävarmuutta kuvataan myös otteissa 11 ja 12, joissa selviää, että toisinaan nuorella ei EHO:lla ollessaan ole tietoa siitä, missä hänen tuleva sijaishuoltopaikkansa sijaitsee.

Epävarmuuden keskellä eläminen ei välttämättä ole tavatonta asiakasnuorten henkilöhistoriassa, sillä useimmiten huostaanottoon johtaneet syyt ovat olleet lapsen kasvuun ja kehitykseen negatiivisesti vaikuttavissa tekijöissä. Nuorilla on usein taustallaan pitkään jatkunutta turvattomuutta ja olosuhteiden epävakautta, kuten seuraavassa otteessa kuvataan:

Ote 13, H4: ”No kyllä mä ajattelen, että tosi monella on -- niinku turvaton lapsuus tai nuoruus -- siinä taustalla ja -- sitten jos etenkin jos se päihteiden käyttö on kauheen massiivista ja on niinku monta vuotta nuorella mennyt siihen että -- on karkureissu ja sitten taas käytetään päihteitä ja ollaan monta viikkoa pois sijaishuoltopaikasta, sitten poliisit löytää jostain tuo takaisin. Sitten ollaan taas hetken aikaa, kun ehkä on joku LVR päällä. Niin ollaan taas siinä laitoksessa ja sitten taas mennään. Onhan se siis todella rikkonaista monen nuoren tausta, kun katsoo. Sitten on vielä niitä, keitä edes taas -- pompotellaan esimerkiksi psykiatrisen -- ja sijaishuoltopaikan välillä -- niin on nuorilla tosi vaikea kiinnittyä tavallaan.”

Otteessa tulee esiin useita nuorten tilanteisiin kytkeytyviä epävakauden ulottuvuuksia. Turvattomuuden teema kulkee lapsuuden ja nuoruuden kautta kuvattuun nykyhetkeen, jossa nuori sijaishuollossa ollessaan karkailee toistuvasti. Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa monen viikon karkureissu päättyy siihen, että poliisi löytää nuoren ja kuljettaa tämän takaisin sijaishuoltopaikkaan. Usein käytäntönä on, että hatkoilta palaavalle nuorelle asetetaan ”LVR” eli liikkumisvapauden rajoittamispäätös, mikä voi maksimissaan kestää 30 vuorokautta sosiaalityöntekijän päätöksellä. Laitos voi itse rajoittaa nuoren liikkumisvapautta enintään 7 vuorokauden ajan. Haastateltava kuvaa, että nuori saattaa mahdollisesti hetken olla aloillaan ”kun ehkä on joku LVR päällä”, mutta lopulta tilanne johtaa siihen että ”sitten taas mennään”.

Toisaalta nuori esitetään myös ympäriinsä kulkevana, asettumattomana ja itsensä vaaralle alttiiksi asettavana toimijana. Hatkaamalla eli karkaamalla nuori asettuu toimijan rooliin, kun edeltävässä kappaleessa nuori kuvautui toiminnan kohteena. Hatkoilla nuorten kuvaillaan viettävän aikaa ”siellä sun täällä”.

Ote 14, H4: ”Tavallaan useimmiten pompitaan paikasta toiseen yötä jonkun kaverin luona ja seuraavaksi yöksi sitten mennään taas jonkun toisen luo.”

Otteessa 14 haastateltava kuvaa nuoren hatkaamista myös ”pomppimisena” paikasta toiseen. Toimintaa kuvaa sen suunnittelemattomuus ja ennakoimattomuus. Nuori viettää yönsä missä sattuu, riippuen siitä minne sattuu pääsemään. Hatkalla olevat nuoret ovat monella tapaa haavoittuvassa asemassa alaikäisyytensä ja muiden mahdollisten haasteidensa vuoksi. Hatkoilla ollessaan nuoret ovat alttiita hyväksikäytön ja rikollisuuden eri muodoille, joko tekijän tai uhrin asemassa.

Työntekijät rakentavat kuvausta nuoren suhteesta aiempiin sijaishuoltopaikkoihin sekä ymmärryksen että kyseenalaistamisen kautta ja yhtäältä käsittelevät sijaishuoltoapaikan reunaehtoja ja nuorten kokemusta erillisinä asioina. Ymmärrystä tuodaan esiin esimerkiksi seuraavassa otteessa:

Ote 15, H3: ”Ja, vaikka - - lapsi olisi samaa samassa paikassa ollut ihan pienestä asti, niin niinku lapset muuttuvat tietenkin murrosiässä. Tulee ihan erilaiset ongelmat, niin silloinhan voi käydä niin et perustason laitos ei siinä pärjääkään. - - No voihan se olla, että tuota että ei - - niinku alun perinkään tämmöistä ehkä niinku lapsen tarpeisiin parhaiten vastaavaa laitosta -- vielä löytynytkään, että mut en mä ajattele, että ei se osaamiset ole kiinni --”

Ote 16, H5: ”Se on se lähtökohta tavallaan se käytöshäiriö ja epävakaat käyttäytyminen. Ja sitten - - sitä just pahentaa ehkä juuri tämä - - kokemus niinku semmoisesta kiertämisestä ja - - tämmöisestä niinku näitä hylkäämisen kokemuksia jotka niinku saa sitten ehkä just kokeilemaan sitä että onkin kiintymyksen vaikeuksia niinku vaikeuksia kiintyä niihin ihmisiin ja sitten siinä kohtaa kun tavallaan olisi niinku se alkavat tuntumaan joltain tai olis -- aika kiintyä niihin - - ympärillä oleviin aikuisiin niin - - sitten ainakin testataan ainakin loppuun saakka että onko näistäkään”

Erityisen huolenpidon kasvanutta kysyntää onkin selittänyt se, että asiakkaiden vaikeutuneet tilanteet ovat asettaneet korkeat vaatimukset hoidolle. Esimerkiksi otteessa 15. tulee esiin, ettei työntekijä pidä sijaishuoltoapaikan muutoksia välttämättä laitoksen osaamistasosta riippuvaisena asiana. Lapsen

omaa kehityskulkua kuvataan muuttuvana ja murrosiässä mahdollisesti esiin tulevat haasteet asettavat myös sijaishuoltopaikalle uudenlaisia vaatimuksia. Otteessa 16 haastateltava kuvaa, että jo mahdollisesti sijoituksen taustalla olevat syyt kuten lapsen käytöshäiriö toimivat lähtökohtaisena haasteena, joka vaikeuttaa tämän sitoutumista ja edesauttaa turvattomuuden kierteen syntymistä. Haastateltava kuvaa, että jatkuva kiertäminen ja hylkäämisen kokemukset syventävät turvattomuuden kierrettä entisestään. Haastateltava kuvaa nuoren ikään kuin testaavan, ovatko ympäröivät aikuiset turvallisia tai luottamuksen arvoisia: ”sitten ainakin testataan ainakin loppuun saakka, että onko näistäkään”.

Ote 17, H1: ”-- Ne väkivaltaisuuDET ne kyllä niinku puheissa niin kuin täälläkin. Että ei se ole pelko vaan joku sellainen turvattomuuden ilmapiiri. Että, että varsinkin pääkaupunkiseudulla ollut näitä tosi hurjia tapahtumia ja sitten se, että todella jollain tavalla väkivalta on korostunut tai lisääntynyt myöskin joko puheissa tai myöskin tekemisissä.”

Aineistossa myös rikollisuuden ja siihen liittyvien ilmiöiden tulkittiin luovan osaltaan turvattomuuden ilmapiiriä. Otteessa 17 haastateltava kuvaa huomanneensa, että väkivalta on korostunut sekä nuorten puheissa että tekemisissä. Otteessa viitataan pääkaupunkiseudun ”hurjiin tapahtumiin”, eli nuorten vakaviin väkivaltarikoksiin ja jengirikollisuuteen. Väkivallan uhka ja tietoisuus vaikuttavat siis olevan läsnä nuorten elämässä enemmän kuin aiemmin.

Tässä diskurssissa nuori kuvataan turvattomuuden kautta. Toisaalta turvattomuus rakentuu toistuvista muutoksista, joissa nuori on päätösten ja ”pompottelun” kohteena. Toisaalta nuori taas itse vaikuttaa tilanteeseensa ja ottaa välillä aktiivisen toimijan roolin olemalla asettumatta hänelle määriteltyihin paikkoihin tai sääntöihin. Tässä diskurssissa näiden kahden eri roolin vaikutus näyttyy tiiviisti yhteen kietoutuneena: nuori oireilee vakavalla tavalla, mikä johtaa yhä uudelleen sijaishuoltopaikkojen muutoksiin. Tämä osaltaan ylläpitää turvattomuutta ja epävakautta nuoren elämässä.

Turvattomuuden diskurssissa turvattomuus kuvataan turvallisuutta ylläpitävien elementtien puuttumisena nuoren elämästä. Turvalliset olosuhteet käsitetään yleisesti pysyviksi ja nuoren kasvua ja kehitystä tukeviksi olosuhteiksi. Turvallisuus on tilanteen vakautta, pysyviä ihmissuhteita ja tilanteen staattisuutta. Turvattomuus rakentuu olosuhteiden jatkuvasta muutoksesta ja epävarmuudesta, mutta myös henkisen puolen repaleisuudesta, joka tulee esiin toistuvina hylkäämiskokemuksina ja haitallisina ihmissuhteina. Turvattomuuden diskurssissa nuoresta rakentuu

kuva, jossa hän on sekä turvattomuutta ylläpitävien toimenpiteiden kohde, mutta myös turvattomuutta omalla toiminnallaan ylläpitävä toimija.

5.1.3 Sitoutumattomuuden diskurssi

Sitoutumattomuuden diskurssissa nuoret kuvautuvat monella tapaa yhteiskunnallisista instituutioista irrallisina tai niistä pudonneina. Kaikki haastateltavat kuvasivat, että suurimmalla osalla erityiseen huolenpitoon tulevista nuorista on taustallaan koulukäynnin haasteita. Aineistossa toistui kuvaukset peruskoulun kesken jäämisestä ja opillisista haasteista. Kaikki haastateltavat kuvasivat, että suurella osalla nuorista on esimerkiksi vuosiluokkiin sitomaton opiskelujärjestely.

Ote 19, H4: ”Monella jää se koulu kesken, että kyllä monella on -- peruskoulu kesken. Vie siinä kohtaa, kun tähän tulee ja se sitoutuminen on ollut hyvin heikkoa useimmilla, että paljon poissaoloja myöskin koulusta.”

Ote 20, H5: ”Aika repaleista aika monella on -- hirveän monella on -- vuosiluokkiin sitomaton -- systeemi ja -- on siellä paljon niinku hankaluuksia. -- Hirveen monet tulee niinku silleen et on -- vähän jäljessä niissä kouluhommissa --. Aika monesti tulee semmoinen tunne että -- kognitiivista kapasiteettia olisi niinku kyllä oppii ja tehdä tehdä jos -- vaan kykenisi työskentelemään.”

Otteissa 19 ja 20 haastateltavat kuvaavat, että sitoutuminen kouluun on useimmilla ollut hyvin heikkoa. Tästä sitoutumattomuudesta seurauksena on koulun käynnin viivästyminen, joka näkyy esimerkiksi keskeneräisenä peruskouluna, ja suurina poissaolomäärinä. Oteissa 20 haastateltava kuvaa, että monesti nuorilla olisi kognitiivista kapasiteettia koulunkäyntiin, jos vain ”kykenisi työskentelemään”. Nuorella ei siis välttämättä ole älyllisiä haasteita, vaan koulunkäynti olisi mahdollista, mikäli olosuhteet sen sallisivat. Myös tässä oteissa syntyy vaikutelma siitä, että nuori on ikään kuin olosuhteiden seurauksena tilanteessa, jossa koulunkäynti ei suju suunnitellusti. Koulunkäynnin lisäksi sitoutumattomuus näkyy työntekijöiden tulkinnoissa myös psykiatrisen hoidon toteutumisen haasteina.

Ote 21, H4: ”- - ADHD on semmoinen mikä todella monella - - on ja sitten on niitä jollain jotain - - kehitysviivettä lievää kehitysvamma, mutta voi olla myöskin, että niitä ei ole ikinä saatu täysin diagnosoitu, koska nämä nuoret ei ole sitoutunut, tai nepsy-tutkimuksia on ehkä aloitettu jossain

kohtaa, mutta ne on jäänyt kesken, koska sitten jo nuori sitoutunut siihen, että kävis, kävisi tuota et et se on kanssa semmoinen. Mitä sitten tässä?

Otteessa 21 haastateltava kuvaa, että monilla erityisen huolenpidon nuorista on neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Suurella osalla nuorista on esimerkiksi ADHD-diagnoosi, mutta osalla neuropsykiatrinen oireilu on jäänyt virallisesti diagnosoimatta. Tähän työntekijä viittaa mainitessaan, kuinka ”nepsy” -tutkimuksia on ehkä aloitettu ”jossain kohtaa” nuoren elämää. Tutkimukset ovat saattaneet jäädä kuitenkin kesken sitoutumattomuuden vuoksi, eikä virallista diagnoosia siten ole saatu asetettua. Tämän tyyppisen sitoutumattomuuden seurauksena usein myös haasteen asianmukainen hoito, kuten lääkitys, jää toteutumatta. Otteessa haastateltavan puhe näyttäytyy keinottomana – ”mitä sitten tässä?”, mikä osaltaan kuvaa ongelman haastavuutta. Erityisesti neuropsykiatristen erityispiirteiden kohdalla niiden suunnitelmallinen hoito on avainasemassa ongelman hallitsemisessa. Kuitenkin piirre itsessään aiheuttaa yksilölle haasteita sitoutua tai suhtautua asiaan sen vaatimalla pitkäjänteisyydellä. Kun tilanteessa vaikuttavat myös ulkoiset tekijät, kuten ympäristön jatkuva vaihtuminen, on tilanne hankalasti ratkaistavissa.

Sitoutumattomuutta kuvasivat myös nuorten päämäärätön vapaa-ajan toiminta, jossa esimerkiksi tavoitteellinen harrastaminen ei näytellyt suurta roolia. Työntekijöiden puheessa korostuivat nuorten vapaa-ajan päämäärättömyys ja tylsyys. Heikkojen yhteiskunnallisten siteiden sijaan nuorten kuvataan sitoutuvan hyvinkin voimakkaasti vertaissuhteisiin.

Ote 22, H4: ”Joo kyllä mä ajattelen, että ne tosi paljon hengaillee kavereiden kanssa ja moni nuorihan siitakin sitten kun täällä lähdetään niinku selvittää että mitkä on ollut ne syyt, että on että sä olet vaikka alkanut käyttää päihteitä tai että on ryhtynyt tekemään jotain rikoksia tai jotain. Siis tosi moni jotenkin tuottaa sitä, että kun ei ollut niinku mitään tekemistä, että se arki on tavallaan tylsää, että se on nimenomaan just semmoista hengailua kavereiden kanssa ja sitten etsitään jotain virikkeitä, jotka esimerkiksi päihteet voi sit olla se mikä tarjoaa sen - -virikkeen”

Kaveriporukat ja ”huonoihin porukoihin ajautuminen” toistuivat työntekijöiden puheessa yhtenä nuoren kehityskulkua leimanneena merkittävänä tekijänä. Aineistossa erityisesti yläasteikä nousi esiin niin sanotusti kriittisenä vaiheena, jossa nuori saattaa pudota koulunkäynnistä ja vakituisista harrastuksista. Koulusta putoaminen ja erilaisiin kaveriporukoihin ajautuminen kuvattiin useissa puheenvuoroissa juuri ”ajautumisen” ja ”putoamisen” termein. Aktiivisesta ”hakeutumisesta”

hankaluuksiin ei puhuttu. Näin ollen sitoutumattomuuden diskurssissa nuoret esitetään tilanteisiin ikään kuin pakon edestä ajautuvina, ei sinne aktiivisesti hakeutuvina.

Sitoutumattomuuden diskurssissa taustaoletuksena on se, että kasvaessaan nuori on ihanteellisessa tapauksessa aina ikävaiheeseen sidottuun instituution sitoutunut. Suomessa tämä tarkoittaa sitoutumista ikätasoon kuuluviin instituutioihin kuten koulu, jota lain mukaan määritellään tietyn ikävuoden mukaan suoritettavaksi. Laki määrittää yleisen oppivelvollisuuden, ja oletuksena on, että nuori tähän velvoitteeseen sitoutuu. Muita nuorten tyypillistä elämää määrittäviä instituutioita ovat esimerkiksi perhe ja ohjattu vapaa-ajan toiminta. Sijaishuollon nuoret asuvat kodin ulkopuolella, joten perheeseen sitoutumisen sijaan keskiössä on sijaishuolto- paikkaan sitoutuminen.

Sitoutumattomuuden diskurssi rakentuu näiden keskeisten instituutioiden siteen heikkenemisestä. Puheissa rakentuu kuva nuoresta, joka on ”pudonnut” peruskoulusta, suorittaa sitä luokkiin sitomattoman suunnitelman mukaisesti. ”Putoamisella” rakennetaan kuvaa nuoresta, joka on ikään kuin olosuhteiden ja eri tekijöiden seurauksena pudonnut matkasta. Nuori kuvataan myös ajautuneena tiettyyn ”porukkaan”, joka pahimmillaan on edesauttanut yleistä sitoutumattomuutta. Nuori on siis tässäkin diskurssissa yhtäältä sitoutumaton, että sitoutunut, mutta sitoutumattomuus määrittyy nimenomaan yhteiskunnallisen oletuksen ja arvomaailman kautta.

5.2 Erityisen huolenpidon vaikuttavuuden diskurssit

5.2.1 Pysäyttämisen diskurssi

Tässä diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus kuvautuu vahingollisen kierteen pysäyttämisenä. Työntekijöiden puheessa pysäyttäminen näyttäytyy sekä konkreettisena, fyysisenä pysäyttämisenä, mutta myös asiakasnuoren psyykkisenä pysäyttämisenä. Konkreettinen pysähtyminen mahdollistetaan esimerkiksi lukituin ovin ja laajan henkilöstöresurssin keinoin. Henkisen puolen pysäyttäminen ja nuoren itseä vahingoittavan kierteen katkaiseminen tulee esiin kuvauksissa, joissa nuoren on olosuhteiden pakosta käsiteltävä eteen tulevat haasteet välittömästi karkaamisen sijasta.

Ote 23, H1: ”Pääsääntöisesti mulla on semmoinen kokemus, että suurin osa nuorista on itse eholla tullessaan tosi helpottuneita siitä, että asetetaan seinät ympärille ja homma seisoo. Että he tajuaa sen, että nyt mennään todella kovaa väärään suuntaan. Jos nyt joku ei pysähdy, mulle käy huonosti.”

Otteessa 23 haastateltava rakentaa pysäyttämisen diskurssia oman kokemuksensa ja tulkintansa pohjalta. Työntekijän havaintojen mukaan ”suurin osa” nuorista kokee helpotusta EHO:lle tullessaan. Pysähtymiseen haastateltava liittyy ympäröivät seinät, jotka pakottavat tilanteen ”seisomaan”. Puheessa korostuu työntekijän tulkinta nuorten omasta kokemuksesta, johon sisältyy pelko siitä, että ”mulle käy huonosti” mikäli tilannetta ei katkaista. Vahingollista kehityssuuntaa kuvataan sanoin ”mennään todella kovaa väärään suuntaan”, mikä korostaa tilanteen vakavuutta. Otteessa konkretisoituu seinien merkitys ja se, että äärimmäisessä tilanteessa vahvat rajat toimivat turvan tuottajina.

Ote 24, H5: ”- - me ollaan monesti onnistuttu kyllä hyvin pysäyttämään tämmöistä ja hallitsemaan tämmöistä käyttäytymistä. Yks mikä eholla on tietenkä erilaista kuin muualla on se, että meillä on ovet lukossa, että se sinänsä ei ole niinku luo semmoisen niinku, että tavallaan - - asioita ei pääse karkuun sillä, että painaa vaan ovesta ulos - - että jollain tavalla ne asiat niinku on pakko kohdata. Tai niitä ainakin ainakaan ei pääse niin helposti karkuun et sä et niinku et tekee jonkun hölmön jutun ja painelee ovesta ulos, niin se ei niinku riitä sitten se asia on siellä edelleen odottamassa. Että ei pääse ovesta ulos yksinkertaisesti niin - -, joutuu tavallaan olemaan läsnä sen asian äärellä.”

Otteessa 24 haastateltava kuvaa, että EHO:lla onnistutaan usein pysäyttämään ja hallitsemaan nuorten haastavaa käyttäytymistä. Haastateltava rakentaa puheenvuorossa vertailua muihin laitoksiin. Tässä vertailussa erityisen huolenpidon erityispiirre konkretisoituu lukittuihin, suljettuihin oviin. Suljetut ovet estävät ulos karkaamisen, mutta samanaikaisesti ne merkitsevät sitä, että ”jollain tavalla ne asiat on pakko kohdata”. Se, että ovesta ei pääse karkaamaan, kun tekee ”hölmön jutun”, pakottaa nuoren olemaan ”läsnä asian äärellä”. Otteessa on vahva kasvatuksellinen kaiku, joka muodostuu yksinkertaisten syy-seuraussuhteiden konkretisoimisesta ja siitä, että pakeneminen estetään ja näin asioiden käsittelyn vastuu jää nuorelle itselleen.

Ote 25, H1: ”Että tietysti tulee turhautumista ehon aikana, kun se voi tuntua pitkältä ajalta, kun mä istun täällä ja mietin enemmän, pakko pysähtyä ja käsitellä asioita. Ja tuntuu tosi pitkältä ja kun kukaan ei voi suoralta kädeltä sanoa, että nyt sinä ja sinä päivänä sä pääset pois.”

Asioiden käsittely nousee esiin myös otteessa 25, jossa nuoren tilannetta kuvataan pakkona pysähtyä ja käsitellä asioita. Tilanteen pysähtyminen aiheuttaa myös turhautumista ja tylsyyttä. Tylsyys kuvautuu nuoren kokemuksen tulkintana ”voi tuntua pitkältä ajalta”, ja ”tuntuu tosi pitkältä”. Oteessa nousee esiin myös nuoren kokema epävarmuus siitä, milloin jakso päättyy.

Ote 26, H1: ” - - (jotkut nuoret) on kokenut että eho on rangaistus ja negatiivinen ja ikävä asia ja suljettu vankila ja kaikkea että vankilassa tietysti parempaa - - siellä pääsee rökille ja niin edelleen. Mutta että jossain kohtaa, kun he jos he oikeasti lähtee työskentelyyn, niin kyllä sanoo myöskin sen toisen puolen - - ja antaa palautetta siitä, että - - on saanut apua ja kuulluksi tullut. Että millä tavalla se siirretään sinne eteenpäin, että se on sitten toinen juttu. ”

Pysäyttämisen negatiivisena puolena jotkut nuorista saattavat kokea tilanteen rangaistuksena erityisen huolenpidon jakson ”suljettuna vankilana”, jopa suljetumpana paikkana kuin itse vankila, jossa ”pääsee rökille”. Eho kuvautuu otteessa työntekijän tulkintana nuoren kokemuksesta sekä vankilaa parempana vaihtoehtona, mutta myös mahdollisuutena tulla kuulluksi ja saada apua. Haastateltavan puheessa nousee esiin kuitenkin kysymys siitä, millä tavoin pysäyttämisen avulla saadut positiiviset vaikutuksen saadaan ”siirrettyä eteenpäin” myös erityisen huolenpidon jälkeiselle ajalle.

Pysäyttämisen diskurssissa erityinen huolenpito antaa raamit nuoren tilanteen keskeyttämiselle ja kokonaisvaltaiselle katkaisemiselle. Tilanteen pysäyttämällä tarkoitetaan tässä diskurssissa sekä nuoren fyysistä että psyykkistä pysäyttämistä. Pysäyttämisen diskurssi kuvautuu työntekijöiden puheessa keinona vastata nuorten kriisiytyneisiin tilanteisiin, joissa nuoren itseään vahingoittava kierre eskaloituu nopealla tahdilla. Pysäyttämisen diskurssissa osaston suljetut ovet saavat suuren merkityksen, ne toimivat sekä nuoren fyysisenä että psyykkisenä pysäyttäjänä. Lisäksi suljettujen ovien kautta rakennetaan vertailupohjaa muihin sijaishuoltopaikkoihin, joissa ovia ei pääsääntöisesti lukita. Työntekijöiden puheessa EHO:n erityispiirteet ja erityinen rajoittaminen rakentuvatkin fyysisesti lukitun tilan ja henkilökunnan läsnäolon varaan. Pysäyttämisen diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuutta arvioidaankin tehokkaammaksi nuoren riskialttiin tilanteen katkaisemisen kannalta kuin muissa lastensuojelulaitoksissa. Erityinen huolenpito pääsääntöisesti onnistuu tilanteen pysäyttämässä, mutta työntekijöiden puheenvuoroissa korostui huoli nuoren tulevaisuudesta ja hetkellisen pysähtymisen kannattelevuudesta.

5.2.2 Huolenpidon diskurssi

Tässä diskurssissa työntekijät kuvaavat erityistä huolenpitoa läsnäolon, huolenpidon ja luottamuksen kautta. Työntekijöiden puheessa rakentuu kuva tarkasti strukturoidusta ympäristöstä, jossa nuoren kanssa pyritään aktiivisesti työskentelemään luottamuksellisen suhteen aikaansaamiseksi. Työntekijöiden puheessa korostuvat turvallisuuden ja rajojen kuvaukset, jotka liitetään luottamusta ja kokonaisvaltaista huolenpitoa tukeviksi tekijöiksi.

Ote 27, H4: ”Tämmöiset tiukat rajat luo semmoista turvallisuuden tunnetta ja ohjaajat on siinä niinku läsnä koko ajan. Mä ajattelin, että siihen on kauhea ero verrattuna johonkin näistä tavalliseen sijaishuoltoonpaikkaan, missä ovet on auki ja nuoret saa tulla ja mennä. Ohjaajat sitä myöten myöskin saattavat olla paljon enemmän asioilla nuorten kanssa ja eholla niinku kun on suljettua ja näin, niin tossa on ohjaajat. Koko ajan panostetaan siihen, että se arki on turvallista, että on -- se arjen struktuuri on näkyvä ja se on säännönmukainen ja mä ajattelin, että se on se mikä niinku luo nuorille turvaa ja he pystyy rakentaa semmoista luottamuksellista suhdetta ohjaajiin.”

Huolenpidon diskurssissa turvallisuus nähdään rakentuvaksi muun muassa tiukkoina kuvattujen, selkeiden rajojen kautta. Arjen turvallisuus ja säännönmukaisuus sekä tiukka ja ennakoitava struktuuri tulkitaan esimerkiksi edeltävässä otteessa turvallisuutta tuottaviksi elementeiksi. Myös ohjaajien jatkuva läsnäolo nousee esiin turvallisuutta tuottavana tekijänä. Ohjaajien nuorten kanssa viettämä aika korostuu tässä diskurssissa ja erityisen huolenpidon olosuhteita verrataan ”tavalliseen sijaishuoltoonpaikkaan”, jossa vapaudet ovat suuremmat ja nuori voi halutessaan poistua laitoksesta. Otteessa 27 kuvataan myös erityisen huolenpidon intensiteettiä esimerkiksi tuomalla esiin, kuinka ”koko ajan panostetaan siihen, että se arki on turvallista”. Otteesta välittyy vaikutelma työntekijöiden intensiivisestä, panostavasta ja aktiivisesta osallistumisesta nuorten arjen turvallisten elementtien tuottamiseen ja toteuttamiseen.

Ote 28, H5: ”Sitten se luottamuksen rakentaminen on - - ihan kaiken a ja o, että se on kyllä ollut semmoinen - - että vaikka se välillä tuntuu ihan mahdottoman hankalalta ja - - työyhteisöäkin puhuttavalta, mutta että se on mun mielestä yks avain, että nuoria ei niinku millään muotoa välillisesti - - rangaista.”

Huolenpidon diskurssissa luottamus työntekijän ja nuoren välillä kuvataan työskentelyn olennaisimmaksi perustaksi. Luottamuksen rakentamisen haastavuutta kuvataan otteessa 29, jossa

haastateltava kuvaa esimerkiksi välillisten rangaistuskäytäntöjen puuttumisen osana nuorten kanssa työskentelyä ja luottamuksen rakentamista. Haastateltava kommentoi kuitenkin, että asia puhuttaa työyhteisöä, eli tästä voidaan päätellä teeman herättävän keskustelua.

Ote 29, H5: ”Mutta tavoitteena on olla niinku jotenkin empaattisia ja ehkä tuoda semmoisia erilaisia tunteita siihen, muutakin kun sitä semmoista, että olen hyvin, hyvin vihainen ja nyt rankaisen tästä asiasta. Niin sitten se kasvattaa sitä luottamusta. Se kuulluksi tuleminen niinku on semmoinen, että nuoret oikeasti kokee, että kun heidän toiveita otetaan - - tosissaan ja ihan sovitaan yhdessä keskustellaan ja saadaan se kokemus niin -- se ilman muuta lisää luottamusta.”

Työntekijöiden omalla suhtautumisella nähdään olevan suuri merkitys osana luottamuksellisen suhteen rakentumisesta. Empaattisuus nuorta kohtaan korostuu tässä diskurssissa ja nuoren kuuleminen näyttäytyy olennaisena osana luottamuksellista työskentelysuhdetta. Erityisen huolenpidon sosiaalinen ulottuvuus tulee edeltävässä otteessa selvästi esiin, sillä työntekijä kuvaa keskustelua ja nuoren toiveiden huomioon ottamista hyvin tärkeänä osana työskentelyä. Haastateltava kuvaa, että nuoren kanssa pyritään yhdessä keskustellen ja asioista sopien luomaan luottamuksellista pohjaa työskentelylle.

Ote 30, H5: ”-- kun tää joka tapauksessa päättyy, että tää on vaan parhaimmillaankin kolme kuukautta niin nuori ei koe tätä niinku uhkana. Hehän ei niinku joudu - -miettimään, että kestääkö nää mua. - -Se on niinku psykologisesti hänelle taas turvallista - - että silloin uskaltaa niinku tavallaan tulla meidän kanssa vuorovaikutukseen ja kun tietää joka tapauksessa, että se päättyy, ettei tule hylkäämistä niinku samalla tavalla.”

Myös erityisen huolenpidon erityisyys ja väliaikaisuus nousi esiin osana huolenpidon diskurssia. Erityiseen huolenpitoon tullessaan tiedossa on jo lähtökohtaisesti tilanteen väliaikaisuus. Erityisellä huolenpidolla on siis selkeä päättymispiste viimeistään 90 vuorokauden kuluessa rajoitustoimenpiteen aloittamisesta. 90 vuorokautta toimii ehdottomana takarajana, mutta erityinen huolenpito on mahdollista päättää myös tätä ennen. Aineistossa esiintyikin puheenvuoroja myös siitä näkökulmasta, että mahdollisuus erityisen huolenpidon päättämiseen myös ennen 90 vuorokauden aikarajan täyttymistä voi mahdollisesti luoda nuorelle epävarmuuden tunteita. Kuitenkin haastateltava kuvaa edeltävässä otteessa, että jakson tarkkarajaisuus on osa erityisen huolenpidon turvaa ja luottamusta herättävää piirrettä. Jakson päättymisen ei siis tämän tulkinnan pohjalta johdu siitä, että nuori olisi liian haastava kestää ja tulisi ikään kuin hylätyksi tämän vuoksi.

Huolenpidon diskurssissa vastataan aiemmin esiteltyyn turvattomuuden diskurssiin, jossa nuori kuvautuu turvattoman ja epävakaa taustan kautta toimivana yksilönä. Huolenpidon diskurssi koostuu työntekijöiden kuvauksista liittyen erityisen huolenpidon vahvaan sosiaaliseen ulottuvuuteen, jossa nuoren kanssa pyritään rakentamaan turvallinen ja luottamuksellinen suhde. Työntekijöiden empaattisuus ja läsnäolo ovat tämän suhteen rakentumisen kannalta suuressa roolissa. Huolenpidon diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus kuvautuu hyvin tarkkaan määriteltyjen arjen rutiinien ja sääntöjen kautta toteutuvana kokonaisuutena, jossa nuori parhaimmassa tapauksessa kokee tullessa yksilöllisesti kuulluksi ja ymmärretyksi. Huolenpidon diskurssissa korostuu työntekijöiden pyrkimys luoda turvattomasti oireilevalle nuorelle vahvat ja säännönmukaiset olosuhteet, jotka tukevat nuoren positiivista kehitystä. Tässä diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus on riippuvaista siitä, millä tavoin nuori pystyy asettumaan luottamukselliseen työskentelysuhteeseen aikuisen kanssa. Puitteiltaan erityinen huolenpito pystyy kuitenkin vastaamaan tehokkaasti turvattomasti oireilevien nuorten tarpeisiin.

5.2.3 Kiinnittymisen diskurssi

Kiinnittymisen diskurssissa nuoren tilanne pyritään saamaan hallintaan tiiviin työskentelyn keinoin. Nuoren tilanne on tässä vaiheessa jo ”pysäytetty”, ja nyt tavoitteena on saada nuori kiinnittymään omaan arkeensa ja siihen ikätason mukaan kuuluviin rakenteisiin. Näitä rakenteita ovat esimerkiksi koulu, terveydenhuollon palvelut, sijaishuoltopaikka sekä nuoren taustoista riippuen tämän oma perhe.

Erityisen huolenpidon osastolla psykiatrian palvelut ovat helposti saatavilla. Nuori tapaa lääkäriä ja psykologia usein viikoittain, mikä poikkeaa monen sijaishuoltopaikan käytännöistä ja mahdollisuuksista. Tässä diskurssissa nuoren psykiatrian puolen hoito esitettiin tilanteen kartoittamisen, jatkohoidon järjestämisen ja akuutteihin ongelmiin puuttumisen kautta. Jakso itsessään on verrattain lyhyt varsinaisten diagnoosien kartoittamiseen ja asettamiseen, mutta jakson aikana on mahdollista puuttua esimerkiksi akuutteihin masentuneisuuden tai nukkumisen ongelmiin. Terveydenhuollon palveluiden lisäksi erityisen huolenpidon osastoilla toimii oma koulu, jossa nuorelle asetetaan yksilöllinen opetussuunnitelma. Kuten aiemmin sitoutumattomuuden diskurssissa esitettiin, monet EHO:n nuorista ovat jäljessä ikätasoisesta opintopolusta. Tämä tarkoittaa sitä, että

esimerkiksi peruskoulu saattaa useilla nuorilla olla kesken. Mikäli peruskoulu on suoritettu, on toisen asteen opintojen suorittaminen hyvin usein viivästynyt suunnitellusta aikataulusta.

Ote 31, H4: ”Sittenhän siinä on eholla iso työ, mitä meidän erityisopettaja ja kouluohjaaja tekee, on juuri sitä motivointia siihen koulun käyntiin ja yritetään niinku hyvin pienin askelin tavallaan saada nuori mukaan edes tekemään jotain, koska kyllä aika monella, jos on peruskoulu kesken niin monella on sit kans eho-jakson tavoitteena se, että se koulu tavallaan etenee.”

Ote 32, H1: ”Se, että meidän koulun isoin tehtävä on saada sitä koulunkäyntiä jollain tavalla liikkeelle ja sitten sopeutumaan siihen voisi ehkä kuroa kiinni niitä (muita).”

Työntekijöiden puheenvuoroissa korostui erityisen huolenpidon osaston koulun rooli sekä arkea rytmittävänä että nuoren omaa tilannetta eteenpäin vievänä tekijänä. Kuten otteista 31 ja 32 on havaittavissa, koulunkäynnin edistämiseksi pyritään saamaan nuori ”kuromaan kiinni” muita vertaisiaan ja saada tilannetta etenemään edes pienin askelin. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että koulunkäynti määrittelee olennaisena osana nuoren sitoutumista ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa.

Koulun ohella myös perhesuhteiden työstäminen kuvastui aineistossa merkittävänä osa-alueena:

Ote 33, H1: ”Tämmöistä niinku kartoitusta ja pyritään ottamaan ne perheet - - eholle mukaan aina kun mahdollista ja tarjotaan perhetyötä, mikä tarkoittaa sitä, että - - se arvioidaan niinku se perheen tilanne ja minkälaisia asioita EHO:lla (työstetään). Täytyy luoda suhteita vanhempiin uudestaan tai johonkin perheenjäseneseen.”

Otteessa haastateltava kuvaa, että erityisen huolenpidon jaksolla pyritään ottamaan perheet EHO-jakson työskentelyyn mukaan aina, kun se on mahdollista. Perheen tilanne arvioidaan ja tilanne määrittelee pitkälti myös sitä, mihin asioihin erityisen huolenpidon osastojakson aikana keskitytään. Haastateltava kuvaa, että joko vanhempiin tai johonkin muuhun perheenjäseneseen täytyy luoda suhteita uudelleen, eli suhde on ikään kuin katkennut tai jollain tapaa vaurioitunut jossain vaiheessa. Puhe sijaishuoltopaikkoja ja esimerkiksi sijaishuoltopaikan omahoitajia kohtaan näyttäytyi kiinnittymisen diskurssissa samankaltaisena.

Tässä diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus näyttäytyy verrattain tehokkaana jakson aikana. Terveydenhuollon palvelut ovat erityisen huolenpidon osastolla käden ulottuvilla ja koulu rytmittää osaston arkea. Osaston päivärytmi rakentuu olennaisesti yhteiskunnallisesti hyväksytyyn malliin, jossa yksilö herää aamulla suorittamaan velvollisuuksiaan oli se työ tai opiskelu. Erityisopettajan tuella nuori on tarkoitus saada kiinni opiskelun rytmiin ja aineiston perusteella tärkeää on myös pyrkiä luomaan nuorelle kokemus siitä, että asiat ikään kuin kulkevat eteenpäin. Kiinnittymisen diskurssissa nuori huomioidaan monista eri instituutioista pudonneena yksilönä. Työskentely keskittyy siis vahvasti nuoren kiinnittämiseen takaisin näihin yhteiskunnan kannalta relevantteihin toimintoihin, pois epätoivotusta ajanvietosta. Tavoitteena on vahvistaa nuoren omaa toimijuutta ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä tulevaisuudessa. Yhdessä pysäyttämisen ja huolenpidon diskurssin kanssa kiinnittymisen diskurssissa kuvataan pyrkimystä luoda nuorelle mahdollisuuksia onnistumisen ja kiinni saamisen kokemuksiin.

Kiinnittymisen diskurssi on hyvin oleellisesti liitännäinen pysäyttämisen ja huolenpidon diskursseihin. Erityisen huolenpidon vaikuttavuus etenee ikään kuin pysäyttämisen kautta huolenpitoon ja luottamuksen rakentamiseen, ja tämän jälkeen on mahdollista luoda nuorelle kiinnittymisen mahdollisuuksia ja suunnitelmaa tulevaisuuteen. Kiinnittymisen diskurssi asettuu riippuvaiseksi pysäyttämisen ja huolenpidon diskursseista, sillä siinä esiintyvät tavoitteet eivät pysty toteutumaan ennen tilanteen kokonaisvaltaista pysäyttämistä. Kiinnittymisen diskurssissa huomioidaan tunnepohjaiset ja institutionaaliset siteet eri tavoin. Institutionaalisessa kontekstissa nuori pyrkii ”saamaan kiinni” esimerkiksi opiskelun kautta muut ikätoverinsa tai sitoutumaan psykiatrisen hoidon kontaktiin pitkällä tähtäimellä. Tunnepohjaisia siteitä lähestytään korjaamisen tai työstämisen näkökulmasta, esimerkiksi vaikeaa perhetilannetta ”työstetään”, tilanteita ja suhteita ”selvitetään” ja pyritään ”luomaan uudelleen”. Kiinnittymisen diskurssissa erityisen huolenpidon tavoitteena on ikään kuin korjata syntyneitä vaurioita, edesauttaa sitoutumista eri tahoihin ja näin edesauttaa nuoren selviytymistä myös erityisen huolenpidon jälkeen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työntekijöiden puheessa nuoret kuvautuivat kolmessa eri diskurssissa. Kriisidiskurssissa työntekijät kuvasivat nuoria nopeasti kriisiytyvien tilanteiden kautta, joita tyypillisesti leimaavat runsas päihteidenkäyttö, toistuva karkailu sekä vakavoituneet väkivalta-, huumausaine- ja omaisuusrikokset. Yleisen kehitystrendin mukaan nuorten rikokset ovat samanaikaisesti sekä laskeneet määrällisesti että vakavoituneet laadultaan (Kaakinen & Näsi 2021). Kriisidiskurssissa esiin tulleet havainnot siis ovat yhteneväisiä tämän yleisen kehitystrendin kanssa, ja voidaankin ajatella, että erityiseen huolenpitoon tulevat nuoret kuuluvat rikoskäyttäytymisensä puolesta usein Kaakisen ja Näsin (2021) määrittelemään vakavasti oireilevien nuorten joukkoon. Kriisidiskurssissa haastateltavat kuvasivat tilanteen menneen aiempiin vuosiin verrattuna huonompaan suuntaan. Sijaishuollossa olevilla nuorilla on entistä enemmän, entistä vakavamman tason haasteita, joihin lastensuojelulaitoksilla on riittämättömästi keinoja puuttua. Nuorten päihdekäyttö etenee hyvinkin nopeasti niin sanottujen kovien huumausaineiden käyttöön. Päihteiden helppo saatavuus ja päihdekäytön mukanaan tuomat liitännäisilmiöt korostuivat aineistossa nuorten rikoskierteitä selittävänä tekijänä.

Sijaishuollossa nuorten tilanteisiin on paikoin haastavaa puuttua, sillä keinot rikosaktiivisen nuoren rajoittamiseen ovat rajalliset. Alkuvuodesta 2019 sosiaali- ja terveysministeriö ryhtyi selvittämään ratkaisukeinoja tilanteeseen ja asetti työryhmän uudistamaan lastensuojelulainsäädäntöä erityisen vaativaa ja erityistä tukea tarvitsevia sijaishuollon asiakkaita silmällä pitäen. Työryhmän raportissa

listattiin 13 pääasiallista muutosehdotusta, joiden tavoitteena on kohentaa vaativaa tukea tarvitsevien lasten tilanteita puuttamalla palveluiden saatavuuden alueellisiin eroihin, ehkäistä lasten sijaishuoltopaikan muutoksia parantamalla lasten kuntoutusta ja huolenpitoa sekä lyhentää sijaishuollon kestoa ja edistää perheiden jälleen yhdistämistä (STM 2020). Asiaan on siis reagoitu yhteiskunnallisella tasolla, ja muutoksia on mahdollisesti luvassa.

Turvattomuuden diskurssin kautta nuoria kuvattiin lähtökohtaisesti repaleisten ja muuttuvien olosuhteiden kautta. Olosuhteiden ja elinpiirin jatkuva muutos yhdistettynä nuoren omiin käyttäytymisen haasteisiin kuvautuivat toisiaan vahvistavana ja ylläpitävänä kehänä, joka näyttäytyi työntekijöille nuoren lukuisina sijaishuoltopaikan muutoksina ja nuoren turvattomana oireiluna. Turvattomuuden diskurssissa työntekijöiden havainnot ovat yhteneväisiä Pirkko Lehto-Salon (2011) havaintoihin siitä, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla nuorilla on taustallaan puutteita varhaisissa kiintymyssuhteissa. Näiden haasteiden vuoksi nuoren voi olla hankalaa luottaa aikuisiin tai rakentaa luottamukseen perustuvia hoitosuhteita. Näistä lähtökohdista sitoutuminen sijaishuoltopaikkaan on hankalaa, sillä se vaatii läheistä ja luottamuksellista vuorovaikutusta ympäröivien aikuisten kanssa. Manu Kitinojan (2008) seurantatutkimuksen valossa nuorten tämänhetkinen tilanne sijaishuoltopaikkojen muutosten suhteen näyttää heikentyneen. Kitinojan mukaan useimmilla (25 prosentilla) silloiselle lähihoito-osastolle (nyk. erityinen huolenpito) sijoitetuista nuorista oli taustallaan vain yksi aiempi sijaishuoltopaikka. Yhdellä kuvattiin olleen yli seitsemän kodin ulkopuolista sijoituspaikkaa. (Kitinoja 2008, 107.) Tässä tutkimuksessa haastateltavat korostivat useaan otteeseen, että erityiseen huolenpitoon sijoitetuilla nuorilla on taustallaan useita sijaishuoltopaikan muutoksia.

Kuten Wennberg ym. (2020) ovat todenneet, EHO-jaksolle sijoitettujen nuorten taustoissa korostuvat ongelmien päällekkäisyys ja runsaus. Turvattomuuden diskurssissa myös nuorten päihde- ja rikosmaailmassa kokemat asiat lukeutuivat nuoren turvattomuutta selittävinä tekijöinä.

Sitoutumattomuuden diskurssissa tulivat esiin rikollisesti käyttäytyvien nuorten sitoutumattomuus kouluun, sijaishuoltopaikkoihin, harrastuksiin ja muihin tavoitteellisiin ja yhteiskuntaan sitoviin toimintoihin. Tämä vastaa Hirschin (1969) teoriaa siitä, että rikosaktiivinen käyttäytyminen selittyy yksilön heikoilla siteillä yhteiskuntaan. Työntekijöiden puheessa tuli toistuvasti esiin EHO:n asiakasnuorten heikot siteet yhteiskunnallisiin instituutioihin, kuten kouluun tai tässä tapauksessa myös esimerkiksi sijaishuoltopaikkoihin tai terveydenhuollon palveluihin. Sitoutumattomuutta selitettiin pääsääntöisesti nuoren olosuhteiden ja henkilökohtaisten piirteiden kautta. Haastateltavat

arvioivat, että hyvin suurella osalla erityiseen huolenpitoon sijoitetuista nuorista on joko diagnosoitu tai diagnosoimaton neuropsykiatrisen erityispiirre, kuten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö eli ADHD. Näistä neuropsykiatrisista, geneettisesti perityvistä piirteistä on käyty keskustelua juurikin kriminologian itsekontrolliteorian viitekehysessä. Alhaiseen itsekontrolliin liittyvät ominaisuudet ovat eittämättä osasyynä nuoren rikosuralle pääntymistä tai hakeutumista, ja tämä havainto korostui myös omassa aineistossani. Nuoren omat taipumukset yhdistettynä yhteiskunnallisten siteiden heikentymiseen tai katkeamiseen osana rikoskierteeseen ajautumista tulivat selkeänä esiin työntekijöiden puheessa.

Erityisen huolenpidon osastojakson vaikuttavuus hahmottui kolmen eri diskurssin kautta. Pysähtymisdiskurssissa EHO:n vaikutus koettiin tehokkaaksi, sillä erityisen huolenpidon olosuhteet itsessään ovat tilanteen pysäyttämistä tukevat. Työntekijöiden puheessa korostui erityisesti suljettujen ovien merkitys. Suljetuin ovin nuoren karkaaminen saadaan estettyä, vaikka yksi työntekijöistä toikin esiin, että myös EHO:lta on mahdollista hatkata esimerkiksi siirtymätilanteissa tai ulkoiluilla. Suljettujen ovien merkitys korostuu myös Kekonin ym. (2008) selvityksessä. Työntekijähaastattelussa suljetut ovet kuvautuivat erityisen huolenpidon hoidollisena käytäntönä (Kekoni 2008, 83), mikä korostui myös tämän tutkimuksen aineistossa. Suljetut ovet yhdessä muiden rajoitusten ja aikuisen jatkuvan läsnäolon kanssa mahdollistavat hyvin kontrolloidun ja ärsykeettömän tilan, jossa nuorten on olosuhteiden pakostakin paneuduttava oman elämänsä käsittelyyn. Suljettuihin oviin liittyy hyvin vahva rajoittamisen ja kontrollin ulottuvuus. Kontrolli on lähes vankilanomainen, sillä nuoret eivät pääse halutessaan pakenemaan paikalta. Tätä kontrollia työntekijät kuitenkin kuvasivat vahvasti huolenpidon kautta: karkaamisen estäminen nähtiin nuoren tilanteen turvaamisen keinona ja kokonaisvaltaisen huolenpidon mahdollistajana. Työntekijät eivät puheessaan tuottaneet rangaistuksellisia merkityksiä erityiselle huolenpidolle, vaan suljetut ovet esitettiin ensisijaisesti turvaa tuottavina elementteinä. Rangaistukset tulivat esiin ainoastaan yhdessä haastattelussa, jossa haastateltava korosti välillisten rangaistusten puuttumista tärkeänä osana työskentelyä.

Vuonna 2008 tehdyssä selvityksessä kartoitettiin nuorten omia kokemuksia erityisestä huolenpidosta, ja haastattelussa nuoret rinnastivat useaan otteeseen erityistä huolenpitoa vankilaan. Nuoret kuvasivat erityisen huolenpidon yksiköitä jopa monin osin tiukempina ja totalitaarisempina paikkoina. Nuorten puheessa vankiloita kuvattiin vapaammiksi ympäristöiksi, joissa yhteydenpito läheisiin oli EHO:on verrattuna helpompaa ja puitteet yleisesti ottaen paremmat. (Kekoni 2008, 78).

Aineistossani työntekijät eivät tuoneet itse tätä rinnastusta esiin kuin yhden kerran. Päinvastoin, aineistossa korostui erityisen huolenpidon rangaistuksellisen ulottuvuuden häivyttäminen ja se, että nuorten kohdalla rankaisua pyrittiin välttämään. Tässä edellä mainitussa selvityksessä nuoret käsittivät, että heidät on sijoitettu EHO:lle rangaistuksena heidän tekemistään teoista, ja erityisesti yhteydenpidon rajoittamisen koettiin lisäävän toimenpiteen rangaistuksellista ulottuvuutta (Kekoni 2008, 78). Aineistossani työntekijät käsittelivät erityistä huolenpitoa käytäntönä, jossa nuorelle pyritään selventämään ja konkretisoimaan toimenpiteeseen johtaneita syy-seuraussuhteita.

Huolenpidon diskurssissa erityinen huolenpito kuvautui nuorta kokonaisvaltaisesti tukevana, hyvin sosiaalisena ja tiiviiseen vuorovaikutukseen pohjautuvana hoitokäytäntönä, jonka tavoitteena on muodostaa muutokseen pyrkivä ja luottamuksellinen suhde työntekijöiden ja asiakasnuorten välille. Työntekijöiden puheessa oli havaittavissa siis hyvin vahva hoidollinen ulottuvuus, joka on yhteneväinen teoriaosuudessa esitellyn huoltomallin (Haikkola ym. 2019, 20; Harrikari 2006, 251-252) kanssa. Erityinen huolenpito onkin ensisijaisesti hoidollinen ja kasvatuksellinen toimenpide. Kansanvälisestä näkökulmasta erityinen huolenpito sopii juurikin pohjoismaiseen yhteiskunnalliskulttuuriseen näkemykseen nuorten ongelmista ja julkisen vallan roolista. Rankaisemisen sijaan vakavaankin ongelmakäyttäytymiseen pyritään puuttumaan hoidollisin ja kasvatuksellisin keinoin. (Kitinoja 2008, 152.) Yhteiskunnallinen ajatus nuorten syyntakeettomuudesta oli vahvasti läsnä omassa aineistossani. Nuoret kuvattiin ongelmallisiin tilanteisiin ajautuvina yksilöinä, joiden haastava käytös kuvattiin oireiluna. Aineistosta syntyi vaikutelma siitä, että nuoret ovat niin sanotusti olosuhteiden uhreja. Nuorten tekemiä rikoksia ei moralisoitu tai analysoitu esimerkiksi rikosten uhrien näkökulmasta.

Aineistossa erityisen huolenpidon voimakas kontrollin ulottuvuus nousi hyvin vähäisissä määrin esiin. Kontrollin sijaan haastateltavat kuvasivat erityistä huolenpitoa juurikin intensiivisen hoidon huolenpidon kautta. Erityisen huolenpidon kontrolli kuvastui moniammatillisen tiimin tiiviinä läsnäolona ja suljettuina ovina. Kekoni (2008) kirjoittaa selvityksessään erityisen huolenpidon määritelmän olevan hyvin sosiaalinen tarkoittaen tällä sitä, että erityinen huolenpito perustuu hyvin pitkälti nuoren ja ohjaajan väliseen vuorovaikutukseen ja aikuisen jatkuvaan läsnäoloon. Tavoitteena on mahdollistaa sellainen sosiaalinen prosessi, joka tukee nuoren omaa ajatusprosessia ja muutostyötä. (Kekoni 2008, 81.)

Kiinnittymisen diskurssissa erityinen huolenpito kuvautui päämäärätietoisena pyrkimyksenä saattaa nuori takaisin yhteiskunnallisten instituutioiden kuten koulun pariin. Kiinnittymisen diskurssissa

katkenneet tai ennestään olemattomat kontaktit pyritään kytkemään ikään kuin uudelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että erityisen huolenpidon työskentely tähtää nuoren toiminnan ja elämäntilanteen tukemiseen erityisen huolenpidon jakson jälkeen ja nuoren tilanteen kokonaisvaltaiseen muutokseen. Työntekijöiden puheessa nousi esiin myös pyrkimys esimerkiksi perhesuhteiden ja nuoren mahdollisen vakituisen sijaishuoltopaikan väliseen tiiviiseen vuorovaikutukseen. Kiinnittymisen diskurssissa yhteiskunnalliset normit ja niiden toteuttaminen on vahvasti läsnä, sillä nuori pyritään saattamaan yleisesti hyvänä pidettyjen toimintojen ja tavoitteiden pariin. Nämä toiminnot ja tavoitteet, kuten esimerkiksi oppivelvollisuuden suorittaminen ja työllistyminen sekä päihteettömyys ja lainmukaiset ajanviettotavat ovat olennaisella tavalla yhteydessä myös kriminologian kontrolliteorioiden näkökulmiin siitä, että vahva osallisuus ja toimintakyky yhteiskunnallisesti hyväksytyissä ympäristöissä ehkäisevät rikollisuutta. Kiinnittymisen diskurssissa erityisen huolenpidon vaikuttavuus oli pysäyttämisen ja huolenpidon diskurssiin verrattuna heikompi. Erityisen huolenpidon väliaikaisuus koettiin toisaalta hyvänä asiana, mutta tilanteen kokonaisvaltaisen vakauttamisen kannalta erityinen huolenpito nähtiin ikään kuin alkusysäyksenä mahdolliseen muutokseen. Erityisen huolenpidon vaikutukset saattavat näin ollen jäädä hyvin lyhytkestoisiksi, mikäli nuoren tilanne on erityisen monisyinen ja haastava.

Kokonaisuudessaan aineistossani nuoret kuvautuivat kriisidiskurssin kautta, johon erityisellä huolenpidolla vastataan pysäyttämisen diskurssissa. Nuoria kuvattiin myös turvattomuuden ja sitoutumattomuuden diskursseissa, joihin puolestaan erityinen huolenpito vastasi huolenpidon ja kiinnittymisen diskurssein. Aineistostani muodostui siis selkeä ydinajatus siitä, millaisia nuoret rikosentekijät ovat erityiseen huolenpitoon tullessaan, ja millä tavoin EHO-jaksolla pyritään näiden nuorten kanssa työskentelemään. Erityisen huolenpidon vaikuttavuus kuvautui lähinnä hetkellisenä ratkaisuna ja vastauksena akuuttiin avun tarpeeseen. Kuitenkin pidemmän aikavälin muutokset kuvautuivat työntekijöiden puheessa epävarmoina ja ennustamattomina.

Huomionarvoista on, että työntekijöiden kuvauksissa nuorten rikosaktiivisuus yhdistyy huumausaineiden käyttöön ja sen liitännäisilmiöihin kuten väkivaltarikoksiin ja ryöstöihin sekä jengirikollisuuteen. Työntekijät eivät tuoneet esiin lainkaan ideologista rikollisuutta kuten poliittista aktivismia. Toisaalta, poliittinen aktivismi ja kansalaistottelemattomuudet ovat jo aktiivisina vuosinaankin olleet huomattavasti vähäisempää, kuin nk. ”tavallinen rikollisuus”. Kivivuori ja Honkatukia kirjoittivat jo vuonna 2006, että nuorten rikollisuus on valtaosin hyvin perinteistä ja epäpoliittista, vapaa-ajalla ilmenevää ja päihteisiin kytkeytyvää toimintaa. (Kivivuori & Honkatukia

2006.) Myöskään seksuaalirikoksia ei työntekijöiden puheessa noussut esiin. Osa haastateltavista kyllä mainitsi, että monet EHO:n nuorista ovat erilaisten seksuaalirikosten uhreja.

7 POHDINTA JA JATKOKYSYMYKSET

Tässä tutkimuksessa olen lähestynyt lastensuojelun sosiaalityötä rikollisuuden ehkäisyn näkökulmasta. Koen aiheen erittäin mielenkiintoisena ja yhteiskunnallisesti tärkeänä, etenkin, kun sosiaalityön ja lastensuojelun kentällä asian kanssa ollaan usein tekemisissä. Pidän tärkeänä, että rikollisuuden ehkäisyyn liittyvät kysymykset pysyvät pinnalla ja aktiivisesti osana lastensuojelun kehittämistyötä. On selvää, että nuorten sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei pysty takaamaan turvallisia olosuhteita kaikille nuorille, eikä edes erityisen huolenpidon kaltaisella vahvalla rajoittamisella ja kontrollilla ole välttämättä kauaskantoisia positiivisia seurauksia nuoren elämässä.

Erityinen huolenpito on ajankohtainen teema ja tutkimusaihe, sillä sijaishuollon kapasiteetti ei tällä hetkellä selvästi riitä turvaamaan erityisen haastavia nuoria. Erityisessä huolenpidossa ja sen tarpeessa tuleekin eittämättä esiin kevyempien palveluiden pettäminen. Aineistostani nousi esiin esimerkiksi puheenvuoroja, joissa pohdittiin lastensuojelulaitosten henkilöstön osaamisen olevan riittävällä tasolla, mutta henkilöstöressurssissa on puutteita. Viime vuosina suuri osa yksityisistä lastensuojelulaitoksista on siirtynyt suurten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajien omistukseen. Lapsen ja nuoren etu on taloudellisen hyödyn näkökulmasta kiinnostava kysymys. Jonot erityiseen huolenpitoon ovat usein viikoista kuukausiin, eli paikkoja on harvoin oikea-aikaisesti saatavilla. Johtuuko tarve erityiseen huolenpitoon nuorten haasteiden monimutkaistumisesta, vai sijaishuollon puutteista?

Tutkimusaineistostani nousi esiin teemoja, jotka rajasin tutkimukseni ulkopuolelle, mutta joista olisi saanut analyysin aineksia myös jatkoa varten. Aineistossa huomionarvoista olivat toistuvat

työntekijöiden havainnot siitä, että erityiseen huolenpitoon tulevat nuoret ovat hyvin heterogeeninen joukko, vaikka haasteet ja ilmiöt ongelmien taustalla ovat saman suuntaisia. Haastateltavat kuvasivat esimerkiksi nuorten perhetaustaa hyvin vaihtelevaksi. Asiakasnuorten taustat paikantuvat aina yhteiskunnan huipulta sen huono-osaisimpiin lähiöihin. Ongelmien syntyminen on siis eittämättä kompleksinen kokonaisuus, jonka ennakoiminen saattaa olla haastavaa. Tutkimukseni perusteella heräsi jatkokysymyksiä liittyen nuorten rikoksentekijöiden kokemuksiin siitä, mitkä tekijät vaikuttavat rikosaktiiviseen käyttäytymiseen ja millä keinoin sitä tulisi ehkäistä. Kokemuspohjainen tieto olisi vaikuttavuustutkimuksen rinnalla tärkeää osana lastensuojelun käytännön työtä ja kehittämistä, mutta myös osana yhteiskunnallista rikollisuuden ehkäisyä ja nuorten oikeuksien toteutumista.

8 LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Aromaa, Kauko & Laitinen, Ahti (2005) Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 48-78.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivon ja näköalat auki. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13-42.

Burr, Vivien (2015) Social constructionism. Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315715421>

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 84-107.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa: Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2016) Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 6-23.

Haapasalo, Jaana (2006) Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006). Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, 123-160.

Haikkola, Lotta & Hästback, Noora & Pekkarinen, Elina & Schalin, Anton & Karhunen, Hannu. (2019). Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Harrikari, Timo (2006) Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006). Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, 249-280.

Heckman, James (2008) The Case for Investing in Disadvantaged Young Children. CESifo DICE Report, 6(2), 3-8.

Heino, Tarja (2020) Prismassa teini-ikäisten palvelut ja kulku lastensuojeluun. Teoksessa: Heino, Tarja (toim.) (2020) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 58–81

Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa: Enroos, Rosi, Heino, Tarja, & Pösö, Tarja (2016). Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 145-168.

Helsingin Sanomat 10.11.2020. Helsingin keskustassa liikkuu nyt joukoissa yli sata mahdollisesti vaarallista nuorta- Asiantuntijoiden mukaan taustalla on uusi maahanmuuttoon liittyvä ilmiö.

Hirschi, Travis (1969). Causes of Delinquency. Berkeley: University of California Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Honkatukia, Päivi, & Kivivuori, Janne (2006) Nuorisoriikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) (2017) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi, & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi, & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. 21-42

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi, & Suoninen, Eero (2016). Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. 63-84

Kestilä, Laura & Väisänen Antti & Paananen Reija & Heino Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka-YP 77 (2012): 1, s. 34-52

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102955/kestila.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja (2008) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakes. *Olenko käyttänyt tätä lähdetä?*

Kekoni, Taru (2008) Erityinen huolenpito arjen käytäntöinä. Teoksessa Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja (2008) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Raportteja 36. Helsinki: Stakes, 65–91.

Kitinoja, Manu (2008) Erityinen huolenpito seurantatutkimuksen valossa. Teoksessa: Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja (2008) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Raportteja 36. Helsinki: Stakes, 92-153.

Kivivuori, Janne (2006) Nuorisoriikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006). Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. 161-186.

Kivivuori, Janne & Aaltonen, Mikko & Näsi, Matti & Suonpää, Karoliina & Danielsson, Petri (2018) Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.

Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2020) Keskinäisriippuvuusilmiö nuorten viimesijaisissa palveluissa. Systemiteoreettinen tutkimus nuorisopsykiatrisen sairaalayksikön suhteesta lastensuojeluun. Yhteiskuntapolitiikka 85 (2020):4. 395-406.

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>
Viitattu 12.11.2021.

STM (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf Viitattu 13.11.2021.

Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus - nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4435-3>. Viitattu 12.11.2021.

Marttunen, Matti (2008) Nuorisoriikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Väitöskirja. Helsinki: Hakapaino Oy.

Pekkarinen, Elina (2017) Lapset, nuoret ja rangaistukset. Haaste: 3/2017. Helsinki: Oikeusministeriö & Rikoksentsorjuntaneuvosto, 25-27.
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32017/lapsetnuoretjarangaistukset.html>. Viitattu 21.8.2020.

Pekkarinen, Elina (2018) Lapsen syyntakeettomuus oikeusvaltioiden haasteena. Haaste: 2/2018. Helsinki: Oikeusministeriö & Rikoksentsorjuntaneuvosto, 22-24. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22018/lapsensyyntakeettomuusoiikeusvaltioidenhaasteena.html>.
Viitattu 12.9.2021.

Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka: 3. Yhteiskuntapolitiikka-lehti. <https://www.julkari.fi/handle/10024/110559>. Viitattu 19.9.2021.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus - asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf> Viitattu 11.9.2021.

Pietikäinen, Sari. (2020) Uusi kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja (2016). Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa: Enroos, Rosi, Heino, Tarja, & Pösö, Tarja (2016). Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. 6-23.

Tarvainen, Merja & Kekoni, Taru (2015) Erityistä huolenpitoa. Lastensuojelun erityisen huolenpidon käsite ja käytäntö hoivatutkimuksen kentällä. Yhteiskuntapolitiikka (2015):2, 173-180.

Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä: kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sampson, Robert & Laub, John H. (1993) Crime in the making: Pathways and turning points through life. Cambridge: Harvard University Press.

Salmi, Venla (2006) Sosiaalinen pääoma ja nuorisorikollisuus. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006) Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221.187-210.

Salmi, Venla & Kivivuori, Janne (2006) The Association between Social Capital and Juvenile Crime: The Role of Individual and Structural Factors. European Journal of Criminology, 3(2), 123–148. <https://doi.org/10.1177/1477370806061967> Viitattu 9.11.2021.

Sambou, Saija & Piispa, Minna (2019) Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille: kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita. 2019:26. Helsinki: Oikeusministeriö.

Sariaslan Amir & Kääriälä Antti & Pitkänen Joonas & Remes Hanna & Aaltonen Mikko & Hiilamo Heikki & Martikainen Pekka & Fazel Seena (2021) Long-term Health and Social Outcomes in Children and Adolescents Placed in Out-of-Home Care. JAMA Pediatr. doi: 10.1001/jamapediatrics.2021.4324. Viitattu 15.11.2021

Sisäasiainministeriö (2013) Ankkuri-malli moniviranomaisyhteistyössä. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimenpiteen 24 toimeenpano alle 18-vuotiaiden rikoksen tekijöiden rikoskierteen ehkäisemiseen. Sisäasiainministeriön julkaisuja 30/2013. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79022/Ankkuri-malli%20moniviranomaisyhteistyössä.pdf> Viitattu 7.11.2021

Suoninen, Eero (2016) Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 51–73.

Talentia 2.2021. Sijaishuollon lapset eivät aina saa apua mielenterveyden ongelmiin. 14-17.

THL (2020) Lastensuojelu 2019: Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 28/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 12.11.2021.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3 (2019). https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf Viitattu 29.5.2021

Vankeuslaki (23.9.2005/767) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O3L8P9> Viitattu 12.11.2021.

Vazsonyi, Alexander & Mikuška, Jakub & Kelley, Erin (2017) It's time: A meta-analysis on the self-control-deviance link. *Journal of Criminal Justice*, 48, 48–63. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.10.001> Viitattu 18.11.2021.

Vazsonyi, Alexander & Belliston, Lara (2007) THE FAMILY → LOW SELF-CONTROL → DEVIANCE: A Cross-Cultural and Cross-National Test of Self-Control Theory. *Criminal Justice and Behavior*, 34(4), 505–530. <https://doi.org/10.1177/0093854806292299> Viitattu 12.11.2021.

Wennberg, Mikko & Rausmaa, Salla & Kortelainen, Jeremias (2020) Erityisen huolenpidon nuorten palvelupolut. *Itlan raportit ja selvitykset 2020:3*. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.

WRIGHT, & BEAVER, K. M. (2005). DO PARENTS MATTER IN CREATING SELF-CONTROL IN THEIR CHILDREN? A GENETICALLY INFORMED TEST OF GOTTFREDSON AND HIRSCHI'S THEORY OF LOW SELF-CONTROL. *Criminology* (Beverly Hills), 43(4), 1169–1202. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2005.00036.x>

Yleissopimus lapsen oikeuksista (1991) Finlex https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 Viitattu 12.11.2021.

9 LIITTEET: TEEMAHAASTATTELURUNKO

TEEMA 1 TUNNEPOHJAISET SITEET ELI MERKITYKSELLISET IHMISSUHTEET

- Millaisia perhesiteitä ja vertaissuhteita asiakkailla on?
- Millaisia ajatuksia näistä ihmissuhteista?
- Miten eholla työstetään näitä ihmissuhteita?

TEEMA 2 SITOUTUMINEN INSTITUTIONAALISIIN RAKENTEISIIN

- Sitoutuminen perheeseen
- Sitoutuminen laitokseen
- Millaisia ajatuksia laitoksessa elämisestä?
- Sitoutuminen koulutukseen, kouluhistoria
- Sitoutuminen psykiatriseen hoitoon
- Miten eholla työstetään tätä osa-aluetta?

TEEMA 3 AJANKÄYTTÖ LAILLISIIN TOIMINTOIHIN

- Miten nuoret viettävät aikaa?
- Harrastukset?
- Miten eholla työskennellään nuorten ajankäytön suhteen?

TEEMA 4 LAIN NOUDATTAMISEEN LIITTYVÄT USKOMUKSET

- Millaisia arvoja nuorilla on?
- Mitä asioita ihailevat?
- Mitä he pitävät sallittuna tai hyvänä käytöksenä?
- Millaisia ajatuksia oikeudenmukaisuudesta?
- Ovatko olleet tekemisissä poliisin kanssa? Mikä suhtautuminen poliisiin?

TEEMA 5 EHON MERKITYS JA VAIKUTUKSET

- Onko ehosta hyötyä? Miksi, miksi ei?
- Minkä pitäisi muuttua?
- Ehon jälkeen, mitä nuorille kuuluu?